

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

bakalářské kombinované studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Petra Gulašiová

Vina a trest u dětí ve výchovných ústavech

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Mattioli, Ph.D

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor / Combined (Part time)
2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Petra Gulašiová

Guilt and punishment of children in educational institutions

Prague 2012

**The bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Jan Mattioli,
Ph.D**

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 10.3.2012

Petra Gulašiová

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Janu Mattiolimu, Ph.D, za přínosné a odborné rady a také za trpělivost a podporu, při zpracování mé bakalářské práce.

Zároveň bych chtěla vyjádřit poděkování Mgr. Němcovi z Diagnostického ústavu pro mládež za odborné rady a laskavé poskytnutí materiálů.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problémem viny a trestu u dětí ve výchovných ústavech.

V teoretické části práce je uvedeno vymezení pojmu delikvence mládeže, její psychologické a sociální pojetí a dále jsou zmíněny rizikové faktory ovlivňující výskyt delikvence. Popsán je také morální vývoj jedince a nejčastější poruchy chování u mládeže. Také je zde přiblížen legislativní rámec možností soudních nařízení, systém výchovných ústavů a udělování trestů provinilé mládeži.

Hlavní otázkou je, zda mají sledovaní jedinci pocit viny za spáchané trestné činy a jak tyto pocity viny ovlivňují přijetí či odmítnutí uděleného trestu. Tedy hlavním zjištěním je zda existuje u sledovaných osob vztah mezi pocity viny a uděleným trestem z hlediska přijetí, či odmítnutí tohoto trestu. Touto problematikou se bude zabývat i praktická část práce.

Klíčové pojmy

Delikvence mládeže, rizikové faktory ovlivňující výskyt delikventního chování, poruchy chování, soudní nařízení, výchovné ústavy, pocit viny, trest.

Annotation

Bachelor thesis deals with the problem of guilt and punishment of children in educational institutions.

In the theoretical part of the thesis is to define the term juvenile delinquency, its psychological and social concepts are discussed and risk factors affecting incidence of delinquency. It also describes the moral development of individuals and the most common behavioral disorders in young people. Also, there is describes a legislative framework of legal possibilities, a system of educational institutions and sentencing youth offending.

Main question is whether monitoring individuals feel guilty for crimes committed and how these feeling of guilt affect the acceptance or rejection given punishment. Main finding is that there are people in the observed relationship between feeling of guilt and punishment granted in term of acceptance or rejection of the death penalty. This problems will be addressed as part of practical thesis.

Key words

Juvenile delinquency, risk factors affecting the incidence of delinquent behavior, behavioral disorders, court order, educational institute, guilt, punishment.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Pojem delikvence	10
1.1 Psychologické vymezení pojmu delikvence	11
1.2 Sociální vymezení pojmu delikvence	13
1.3 Rizikové (kriminogenní) faktory ovlivňující výskyt delikventního chování	15
1.3.1 Subjektivní (vnitřní) faktory.....	15
1.3.2 Objektivní (vnější) faktory	17
1.4 Mravní vývoj jedince	23
1.4.1 S. Freudova teorie.....	23
1.4.2 J. Piaget teorie.....	24
1.4.3 E. H. Eriksonova teorie	25
1.5 Specifické rysy delikvence mládeže	28
1.5.1 Věkové hranice	28
1.5.2 Charakteristické znaky delikventní mládeže.....	28
1.6 Poruchy chování související s delikventním chováním.....	31
mládeže.....	31
1.6.1 Hyperaktivita ADHD (Attencion deficit hyperaktivity dosorder)	32
1.6.2 Lhaní	32
1.6.3 Šikana	32
1.6.4 Krádeže.....	33
1.6.5 Záškoláctví	34
1.6.6 Útěky a toulky	35
1.6.7 Poruchy chování s protispolečenskými rysy	35
2. Delikvence a trest	37
2.1 Možná opatření	38
2.2 Ochranná a ústavní výchova.....	41
2.3 Zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy	43
PRAKTICKÁ ČÁST	47
3. Plán šetření.....	47
3.1 Popis šetření.....	47
3.2 Vymezení cíle	47
3.3 Předpokládané výsledky šetření	48
3.4 Charakteristika respondentů	48
3.5 Použité metody pro zjištění empirických dat	49
3.6 Místo a doba šetření	50
3.7 Statistické metody.....	50
3.8 Tabulizace a interpretace dat.....	50
ZÁVĚR.....	55
SEZNAM LITERATURY A INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	58
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	61
SEZNAM PŘÍLOH	62

ÚVOD

Téma bakalářské práce je zvolené vzhledem ke stále většímu nárůstu páchání trestné činnosti mládeží. I když dle zveřejněných statistik ministerstva vnitra trestná činnost dětí a mládeže v posledních letech klesá, její brutalita, agresivita, závislost na drogách a apod. stoupá. Bude se tedy jednat o delikventní mládež nebo také můžeme použít termín kriminalita mládeže. Problematika delikvence mládeže je jedním z nejzávažnějších společenských problémů současnosti a tvoří tradičně součást zvláštní části kriminologie.

Delikvenci lze rovněž vyložit jako sociálně patologický jev (chování jedince, který porušuje normy, hodnoty, zákony apod.), kterému je věnováno stále více pozornosti ze strany laické i odborné veřejnosti. Je velmi smutné, že kriminalita se v posledních letech projevuje v její nejzávažnější podobě a to prekriminalitě dětí. Stále se snižuje věková hranice, kdy děti začínají s trestnou činností. Což je velmi alarmující a je třeba více se zaměřit na prevenci.

V první části bakalářské práce je definována problematika delikvence obecně, její psychologické a sociální pojetí, až ke konkrétním rizikovým faktorům ovlivňující delikventní jedince. Dále je popsán morální vývoj jedince a nejčastější poruchy chování mládeže, jejich soudní řešení, systém výchovných ústavů a sankce.

V druhé praktické části se tato práce věnuje mladistvým delikventům (chlapcům ve věku 15 – 18 let) v Diagnostickém ústavu pro mládež: Lublaňská č.p. 33, Praha 2. Během několika návštěv ve jmenovaném ústavu docházelo k seznamování s realitou v tomto ústavu a u jedinců umístěných zde bylo zjišťováno, zda mají pocit viny za spáchané provinění a jak tyto pocity viny ovlivňují přijetí či odmítnutí uděleného trestu. Tedy hlavním zjištěním bylo, zda existuje u sledovaných osob vztah mezi pocity viny a uděleným trestem z hlediska přijetí, či odmítnutí tohoto trestu.

Důvody a motivy, které mají jedinci k provedení delikventního aktu jsou různé a často také těžko odhalitelné. K tomuto velmi přispívají faktory, které děti a mládež na jejich cestě dospívání ovlivňují. Jsou jimi převážně vnější faktory rodina, výchova a sociální prostředí. Zanedbatelné určitě nejsou také vnitřní faktory jako dědičnost, vrozené psychické dispozice, hyperaktivita apod.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Pojem delikvence

Pojem delikvence je uvedený v mnohé odborné literatuře a jsou pro ni různá označení a definice. Pro konkrétní vymezení tohoto termínu byly v této práci zvoleny pouze některé a jsou uvedeny níže.

Koudelková (1995, str. 35): *„Pojem delikvence byl dříve používán pouze v právníkové oblasti, avšak v poslední době našel místo nejen v sociálních vědách, ale dále také v odborných literaturách psychopatologie. Přičemž delikvencí zpravidla rozumíme mírnější porušení právních nebo morálních norem, zejména dětmi nebo dospívajícími, zatímco termín kriminalita se používá již pro závažné přestupky, trestné činy, u dospělých osob (zpravidla nad 24 roků věku). **Juvenilní delikvencí** jsou tedy označovány přestupky mladých osob, zpravidla od šestnácti do osmnácti let, který měl za následek, že se mladistvý dostal až k soudnímu řízení.“*

Pokud se hovoří o dětech a mladistvých uvedeno dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže se považuje v § 2 odst. 1 písm. b) za dítě ten, „*kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku.*“ Mladistvým je pak ten, kdo v době spáchání provinění dovrší patnáctý rok a nepřekročí osmnáctý rok svého věku. Mládeží se rozumí děti a mladiství.

Etymologicky pochází termín delikvence z latinského delinques, což označuje **„toho, který se dopustil přestupku“**. Delikventní chování lze tady považovat za relativně výstižný termín. (Koudelková, 1995, s 36).

Delikvence je ovlivněna strukturou osobnosti jedince, jeho hodnotovým systémem, vlivem rodinného a sociálního prostředí. Na delikventním chování se mohou podílet psychické anomálie tedy vrozené osobnostní dispozice (psychopatie-specifické poruchy osobnosti, agresivita) a negativní sociální jevy (chudoba, extremismus, rasismus, atd.), které následně vedou k sekundárním jevům delikvence (záškoláctví, toxikomanie, prostituce apod.).

Delikventní chování tedy představuje široké spektrum činností od drobných přestupků, např. drobné krádeže, vzdorovitost, malé prohřešky ve školském systému, až po závažné porušování společenských, etických a právních norem, dále pak v krajních případech páchání trestné činnosti. Spáchané provinění označujeme za delikt. Pokud se mládež dopustí takového chování je jim přiřazena nálepka „delikventa“. Důležitým znakem je nesoulad, rozpor s hodnotami a normami uplatňovanými v dané kultuře a společnosti. V laické veřejnosti se setkáváme s různými pojmy, které postihují výše uvedené chování, a to problémová mládež, neposlušnost, nevychovanost, kriminalita, nebo již nejčastěji užívaný termín delikvence. V předložené práci bude uváděna kriminalita a delikvence jako synonymum, ačkoliv je výše definováno, že pojem kriminalita je spojována s dospělým jedincem. Také pojem delikt, provinění, trestný čin budu uvádět jako synonymum.

1.1 Psychologické vymezení pojmu delikvence

V knize „Psychologické otázky delikvence“ Koudelková (1995, s. 29) spojuje pojem delikvence s označením **mravní vada**, od kterého se přešlo k termínu mravní narušenost.

Dnes běžně používaný termín sociální narušenost se vyznačuje takovými poruchami chování, které se nedají zvládnout běžnými pedagogickými prostředky, a vyžadují proto speciální převýchovnou péči v zařízeních ústavní a ochranné výchovy (viz kapitola 2.3).

Vědní obor, který se zabývá výchovou, převýchovou, vzděláváním a zkoumáním dětí a mládeže sociálně narušené (tj. obtížně vychovatelné), se nazývá **etopedie**, jenž je jedním z vědních oborů sociální pedagogiky. (Průcha, 2009, s. 72)

K těmto pojům významně přispěl vynikající pedagog 1. poloviny 20.století Alois Zikmund, dříve ředitel Zemské vychovatelny (původně polepšovny) v Opatovicích (ústav zanikl v roce 1947 a byl přemístěn do Králík). Provedl třídění mravně narušené mládeže do tří skupin :

„Mravně ohrožení jsou mravně neporušení, normálního citění mravního. Jejichž mravní život je ohrožen vnějšími neblahými poměry, špatným prostředím apod.

Za mravně vybočilé (narušené) označujeme ty děti, které vlivem zvláštního založení občas a jen přechodně, často vlivem slabosti charakteru i z návodu cizích se dopustily špatných činů, a tak z mravního života více méně vybočily.

Konečně mravně vadní v užším slova smyslu jsou ti, u nichž mravní vady a sklony k antisociálním skutkům tvoří habituální stav, který se dá již těžko výchovně napravit.“
(Koudelková, 1995, s. 30)

Habitus – souhrn vlastností pokládaných za návyk. (Kraus, 2006, s. 293)

Zikmundova klasifikace byla po dvaceti letech moderní psychopatologickou teorií potvrzena. Dnes již klasickou faktorovou analýzou anamnestických dat u tří set chlapců z převýchovného ústavu dospěli R.L. Jenkins a S. Glickmanová (1947) ke třem základním vzorcům osobnosti delikventů:

- Chování **socializovaných** jedinců (sociální či socializovaná delikvence) - bylo interpretováno jako adaptivní, jejich prohřešky byly brány jako prostředky pro dosažení žádaného cíle. Podle Jenkinse tyto děti byly k delikvenci vychovány identifikací se sociálně neadekvátními modely.(dle Zikmundově kategorii typ mravně ohrožený).
- Chování **nesocializovaných** agresivních jedinců (psychopatická delikvence) - pojímá jako maladaptivní a tyto delikty jsou impulzivní reakcí na frustraci. Předpokládá se, že tato osobnost se utváří vlivem zanedbání dítěte v nejranějším období vývoje a dalším následným neúspěchem navazovat a vytvářet vztahy.(dle Zikmundově kategorii typy mravně vadní).
- Chování **(emočně) narušených jedinců** (neurotická delikvence) – je to porucha nejzávažnější, kdy dochází k defektům ve funkci svědomí. Tyto mezery pak jedinci umožňují spáchat akt bez pocitu viny a bez výčitek svědomí. Také samozřejmě zde hrají roli rodiče, kteří svým chováním podmiňují tyto defekty a posilují antisociální chování svého dítěte (dle Zikmundově kategorii typy mravně narušené). (Koudelková, 1995, s. 30)

Výše jsou analyzovány tři základní dimenze delikventní činnosti a to sociální, psychotickou a neurotickou. Delikvence tedy zahrnuje nejen psychopatologii, ale také sociální patologii tedy sociálně patologické jevy.

Mezi normou a psychopatií se ještě někdy rozlišují akceptované osobnosti a anomální osobnosti. Tyto obě odchylky jsou často diagnostikovány u pachatelů trestné činnosti. U mladistvých je však nesnadné odlišit povahové změny vyvolané bouřlivěji probíhajícím dospíváním od stálých povahových rysů. (Matoušek, Kroftová, 1998, s. 30).

Psychopatií, která patří mezi vrozené osobnostní dispozice, se rozumí taková dispozice projevující se nerovnováhou ve skladbě osobnostních vlastností. Takový jedinec mívá opakované konflikty se sociálním prostředím. (Zoubková, 2001, s. 34).

Existuje celá řada poradenských a podpůrných služeb, kam se mohou rodiče s dětmi obrátit, pokud se u dítěte vyskytnou určité poruchy či vady, ať už od narození, případně po zjištění poruchy v průběhu vývoje dítěte. Jedná se o pedagogicko-psychologické poradny, speciálně-pedagogická centra (pro tělesně postižené, smyslově postižené, mentálně postižené a postižené více vadami) a střediska výchovné péče (pro děti s poruchami chování).

1.2 Sociální vymezení pojmu delikvence

Podle stupně společenské závažnosti spáchaného činu, kterým jedinec porušuje normy, hodnotíme takové chování jako :

- **Disociální** – je nejméně společensky závadné. Projevuje se jako dílčí a krátkodobé výstřelky v chování. Jde o nepřiměřené chování, ale nenabývá sociální dimenze. Tyto prohřešky jsou odstranitelné běžnými pedagogickými prostředky. Patří sem zlozvyky (nežádoucí návyky) vznikající na základě opakované činnosti a časem se automatizují, dále vzdorovitost, neposlušnost, nekázeň, přestupky proti školnímu řádu, lež apod.

- **Asociální** – je společensky závažnější, ale ještě nedochází k ničení společenských hodnot. Jedinec se vyřazuje ze svého sociálního prostředí, ale aktivně proti němu nevystupuje. Škodí hlavně sám sobě. Nelze je odstranit běžnými pedagogickými prostředky. Jsou to tedy např. dětské útky, toulavost, záškoláctví, negativismus v jednání s lidmi, alkoholismus, toxikománie, patologické hráčství (gamblerství), závislost na psychických kultech a sektách, sebepoškozování, sebevraždy, sexuální deviace (aberrace) apod. Tyto poruchy je nutné řešit ve spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou nebo dětskou psychiatrií. Pokud dochází k recidivě těchto poruch nebo intenzivnímu nárůstu četnosti je třeba alespoň dočasně dítě umístit ve speciálním léčebném nebo výchovném zařízení.
- **Antisociální** – vyznačuje se nejvyšší společenskou nebezpečností, porušováním základních společenských norem, často i právních. Jsou při tom ničeny společenské hodnoty. Vykazují značnou míru recidivy a jsou spojeny s výraznou agresivitou a motivem škodit jak proti majetku tak i osobám a společenským hodnotám vůbec. Tyto motivy jsou většinou trestně stíhané jako přestupky, přečiny a trestné činy. Patří sem ublížení na zdraví, zneužití a znásilnění, krádež a loupež, vandalství, výtržnictví, zabití nebo vražda.

(<http://www.specou.cz/files/eto-prez.pdf>)

Delikvence mládeže je úzce spojena s nedostatečným vzděláním, špatným rodinným zázemím, nemajetností, nezaměstnaností a často i velmi malou motivací k výkonu práce. Lze proto říci, že spáchání delikventního aktu je pro mládež jakási alternativa pro uspokojení svých potřeb jinou cestou než klasickou. Tato cesta je pro ně méně náročná, tudíž lákavá, avšak často s nedostatečným vědomím, co všechno je za spáchané činy stihne.

1.3 Rizikové (kriminogenní) faktory ovlivňující výskyt delikventního chování

Rizikové faktory zvyšují riziko výskytu počátku a trvání kriminálního jednání. Tyto faktory jsou vzájemně **propojené kombinovaným způsobem**. Činitelé se týkají dvou základních oblastí a to **osobnostních faktorů** (subjektivní-vnitřní) a **vlivu prostředí** (objektivní-vnější faktory).

Většina faktorů splývá a nějak spolu souvisí. Např. jedinci žijící v chudém a sociálně dezorganizovaném prostředí často také pochází z rodiny s nízkou rodičovskou supervizí a neurčitou rodičovskou disciplínou a také se u nich projevuje vyšší impulzivita a nižší úroveň rozumových schopností. Tato znevýhodnění činí obtížnějším stanovit nezávislé, interaktivní a sekvenční vlivy na kriminální a antisociální chování mládeže. (Blatníková, 2008, s. 15).

Dále Blatníková (2008, s. 15-16) uvádí: „*West (2006) dle výzkumu „Cambridge Study in Deliquent Development“ stanovil pět klíčových faktorů které se ve věku 8 let významně vázaly k počátku kriminální kariéry: nízký rodinný příjem, početná rodina, kriminalita rodičů, nízká inteligence dítěte a špatné výchovné postupy rodičů.*“

1.3.1 Subjektivní (vnitřní) faktory

Subjektivními faktory jsou označovány individuální, resp. osobnostní faktory, jež mají svůj původ v psychických a fyzických vlastnostech a chování jedince. Tyto osobnostní faktory se podílejí na zvyšování nebo snižování vlivu prostředí, tudíž jsou sociální faktory považovány za významnější.

K hlavním individuálním činitelům řadíme **dědičnost a konstituční faktory** jako jsou syndrom hyperaktivity, vrozené osobnostní dispozice a úroveň rozumových schopností a empatie.

Matoušek a Kroftová (1998, s. 23) uvádí: „*Genetická vloha jen zvyšuje pravděpodobnost, že na chování budou mít vliv další činitelé, bez nichž by se delikventní*

jednání neuskutečnilo. Genetická vloha snižuje, resp. zvyšuje práh pro působení vlivů prostředí.“

„Genetická dispozice může být odpovědná např. za sníženou sebekontrolu či za hyperaktivitu.“ (Matoušek, Kroftová, 1998, s. 22)

Tyto vlohy však sami o sobě nevedou k delikventnímu chování, jak je uvedeno výše.

Syndrom hyperaktivity (ADHD - Attention deficit hyperaktivity disorder)

Tato problematika je v současnosti v odborné veřejnosti velice diskutovaná. Syndrom ADHD má svůj podíl na delikventním chování jedince. Typickými znaky se uvádí trvalý neklid, velké kolísání pozornosti, změny nálad, impulzivní chování a nápadná neobratnost. (Zoubková, 2001, s. 34)

Impulzivita (impulzivní jednání) je podle odborné literatury ale i praktických zkušeností považována za jednu z nejkritičtějších osobnostních dimenzí, která předpovídá páchaní trestné činnosti. Společnými znaky různých definic je důraz na nedostatečnou sebekontrolu, sklon k rizikovému chování a snížené ovládnutí afektů. (Blatníková, 2008, s. 22)

Martínek (2009, s. 86) uvádí: *„Pro diagnostiku ADHD je důležité zda se tyto příznaky projevovaly již před vstupem do školy, trvají soustavě po dobu delší než šest měsíců a vyskytují se u dítěte výrazně častěji než u jiných dětí stejného věku.“*

Dlouhodobé sledování dětí s tímto syndromem ukázalo, že příznaky v období dospívání nemizí, tím pádem mají jedinci velmi ztížené podmínky pro začlenění se do společnosti než ti zdraví.

Syndrom hyperaktivity postihuje nejméně 5%, dle některých pramenů 10-15% dětí. Častěji se vyskytuje u chlapců než u dívek (5 až 6 chlapců na jedno děvče). Dříve se tato porucha dávala za vinu přidušení dítěte během porodu, dnes to není pravidlem pro většinu případů. Avšak dlouhé komplikované porody, kdy následkem nedostatku kyslíku se poškozuje mozková tkáň novorozence, s jejich hyperaktivitou souvisí. Nové studie uvádějí 16-30 % hyperaktivních jedinců ve skupinách delikventní mládeže. (Matoušek, Kroftová, 1998, s. 27)

Vrozené osobnostní dispozice – (viz kapitola „Psychologické pojetí delikvence“). Zoubková (2001, s. 34) uvádí: „10. Revize Mezinárodní klasifikaci nemocí, která uvádí následující poruchy osobnostních poruch, a které mohou mít vliv na kriminální chování. *Disociální porucha osobnosti, Emočně nestabilní porucha osobnosti (s podtypem Impulsivní poruchy) a Snížená porucha osobnosti. Tato klasifikace obsahuje i skupinu Návykové a Impulsivní poruchy, do níž jsou řazeny : Patologické hráčství, Patologické zakládání požárů a Patologické kradení.*“

K dalším vnitřním faktorům ovlivňující delikvenci je obvykle řazena **snížená úroveň rozumových schopností**, opakovaně potvrzována průzkumy u mladých i dospělých umístěných ve věznicích či výchovných ústavech. (Zoubková, 2001, s. 34)

„Nízké IQ předpovídá školní selhání, a existuje mnoho kriminogenních teorií, kde tvrdí, že školní selhání vede k delikvenci.“ (Blatníková, 2008, s. 19)

Se sníženou inteligencí souvisí snížená schopnost udržet pozornost a koncentraci, schopnosti abstraktního usuzování a utváření pojmů, anticipace a plánování, umožňuje kontrolu vlastního chování (sebekontrolu) a inhibici nepřiměřeného či impulzivního chování. (Blatníková, 2008, s. 18-19)

Schopnost **empatie** je důležitým osobnostním rysem, jehož deficit souvisí s kriminálním, zejména kriminálně agresivním chováním. Schopnost vcítění se a soucítění umožňuje jedinci „vcítit se do pocitu druhého“(oběti) a tím blokuje jeho agresi vůči druhým. (Blatníková, 2008, s. 21)

1.3.2 Objektivní (vnější) faktory

Objektivními či sociálními činiteli rozumíme v užším slova smyslu (vliv rodiny, školy, vrstevníků, media, drogy, v neposlední řadě etnický původ) a v širším slova smyslu v celospolečenském měřítku (ekonomické, politické, sociální, environmentální a

kulturní faktory). V této kapitole jsem se zaměřila na sociální činitele v užším slova smyslu.

Jedlička (2004, s. 36) uvádí: „*Tito činitelé mají vliv na to, jak se člověk vyvíjí prostřednictvím odměn a trestů a při osvojování sociálních vzorců a rolí, které mohou zcela jednoduše sloužit i jako modely lidského jednání.*“

Tato teorie shrnuje dle mého názoru vše podstatné. Sociální učení jedince prostřednictvím odměn a trestů je jediný a nejlepší možný způsob, jak se jedinec může správně začlenit do společnosti. Musí vědět, co je správné a co špatné a pokud mu budou dávány dobré vzory v prostředí, ve kterém vyrůstá, je napůl vyhráno .

Delikventní chování mládeže se dotýká celé společnosti napříč všemi společenskými vrstvami. Nejdříve to bylo záležitostí těch chudších vrstev společnosti, ale postupem času se delikvence rozšířila do všech vrstev. Také proto se větší pozornost, vzhledem k příčinám vzniku delikvence, věnuje nesprávné výchově dětí a mládeže. Avšak nejedná se pouze o vliv jednoho faktoru, jak již bylo zmíněno dříve.

1.3.2.1 Rodina a výchova

Dle Farringtona (2007) uvádí Blatníková (2008, s. 24-25) rodinné rizikové faktory rozdělené do těchto skupin:

- kriminální a antisociální rodiče,
- rozsáhlá velikost rodiny,
- způsoby výchovy dítěte (nedostatečná supervize, nedostatečná disciplína, emoční chlad, zavržení/odmítnutí),
- zneužívání (tělesné či sexuální) nebo zanedbávání ,
- narušené/porušené rodiny.

Rodina je považována za hlavního činitele v procesu socializace, neboť je to prostředí, do kterého se jedinec narodí a je jím tudíž hned ovlivňován. Nyní si začíná budovat vztahy k nejbližším a také ke společnosti. Jejím selháním umožňuje kriminální chování dětí. V poslední době je tato instituce velmi ohrožena. Nárůstem rozvodovosti

se děti stále více vychovávají pouze jedním rodičem, převážně matkou. Klesá porodnost i sňatečnost, zvyšuje se věk v němž lidé vstupují do manželství, roste počet nemanželských dětí. Další faktory, které přetrvávají nebo se zvyšují je nedostatek prostředků na bydlení, nedostatek času, alkoholismus, drogová závislost, kriminalita rodičů. Tím přibývají náročné stresové situace. Fenomémem dnešní doby tzv. emancipace žen, vstupují ve větší míře na trh práce a mají tudíž méně času na tradiční ženskou roli v rodině. Nároky na muže jsou dnes také větší a to vše se dostává do konfliktu s potřebami dítěte a požadavky na jeho výchovu.

Rodiny úplné i neúplné se dnes dosti často potýkají i s obtížemi ekonomického rázu, které se promítají do klimatu mladé rodiny s dětmi. I přesto se dá říci, že životní standard dnešních dětí je poměrně vysoký. Rodiče se často snaží nahradit nedostatečnou výchovu materiální oblastí, a i když děti mají na co si vzpomenou, citově strádají.

„ Nedostatek rodičovského dohledu je jedním z nejsilnějších symptomů rozvíjejících se problémů s chování a delikvencí“. (Blatníková, 2008, s. 28)

Citově nejhůře strádající jsou na tom jedinci, kteří jsou vychováni v kolektivních zařízeních, ať už od narození, nebo jsou zde umístěni v průběhu dětství a dospívání. Pocit, že mě rodiče nechtějí, či o mě v nejhorším případě přijdu, ve věku, kdy jedinec potřebuje cítit mateřskou i otcovskou lásku nejvíce, je nepředstavitelný. U takových citově deprimovaných dětí už zbývá pouze krůček k tomu, aby začaly nenávidět celý svět.

Zoubková (2001, s. 36) uvádí: *„ Tyto deprimované děti mají oslabenou schopnost navazovat vztahy, mají oslabený smysl pro „mimoústavní realitu“. Jejich delikventní jednání může být následkem jejich adaptace na život v ústavu a menší schopnosti adaptace na „vnější“ život. “*

Velmi často se doslechneme z médií o krutém zacházení s dětmi, s jejich trestáním a týráním. Toto zacházení s dětmi se děje nejen v rodinách sociálně slabších, i když jsou zde větší předpoklady pro protispolečenské jednání. Negativní důsledky na formování jedince mají i situace, kdy je dítě svědkem domácího násilí. **„Násilí plodí násilí“**, neboť děti se učí nápodobou.

Rizikovým faktorem pro vývoj jedince je také nepřítomnost jednoho z rodičů (často otce). Také delikventní chování vychovávajících, nadměrně pijí, berou drogy,

nebo nemají zaměstnání a dostatečné vzdělání. Z toho vyplývající negativní způsoby interakce v rodině, zvláště mezi rodiči, kteří vytváří model chování pro dítě.

O vlivu rodinného prostředí a výchovy jedince by se jistě dala napsat samostatná práce, avšak na řadu přichází druhý nejdůležitější socializační činitel a to škola.

1.3.2.2 Školní prostředí a vliv vrstevníků

Bezprostřední návaznost v oblasti výchovy má **škola**. Způsob výchovy a vedení dítěte v rodině ovlivňuje přístup ke vzdělání. Např. přetěžováním, stresováním, vyžadováním maximálních výsledků, nebo naopak nezájmem a nedůslednou kontrolou rodičů, nízkou vzdělaností rodičů, napomáhají dítěti k malé či žádné motivaci ke vzdělání a k osvojování si normativního systému společnosti.

Kolektiv ve třídě a učitel má největší vliv na vývoji a formování osobnosti dítěte ve škole. Pokud dochází ať už z jedné či druhé strany ke konfliktu, může dítě vést k nechuti ke škole, selhání a následnému úniku ve smyslu např. záškoláctví, lhaní, šikanou, alkoholem, apod.

Jedlička (2004, s. 45) píše: *„Důležitost vrstevníků jako činitelů vzrůstá v adolescenci. Dříve, co byla hra (6-7letech), je v 15-16letech vážná věc. To, co říkají učitelé a rodiče, má často pouze poloviční důležitost, vzhledem k tomu, co si myslí přátelé – vrstevníci. Mnohé závisí na tom, jakou referenční skupinu si zvolí.“*

Je to velmi nebezpečná fáze vývoje, kdy se jedinec tíhne začlenit do nějaké party a touží po jeho uznání. Nyní může vrstevnická skupina jedince tzv. „stáhnout ke dnu“. O přízeň mladých lidí usilují různé sekty, náboženství, masmédia, party, hudební i jiné skupiny. Mládež je snadnou kořistí také pro provozovatele automatů, dealerů drog, sexuálních služeb apod.

1.3.2.3 Vliv medií a drog

Nezanedbatelný je i všudypřítomný vliv, který mají na děti a mládež masová **medií**, hlavně televizní pořady spojující násilí a zábavu. Toto „televizní násilí“ má prokazatelný vliv na agresivitu dětí a mládeže. Nebezpečná je také propagace idolů, jejichž chování je často za hranicemi normality, někdy i za hranicemi zákona. (Matoušek, 2005 s. 268)

U dětí významně klesá zájem o četbu, divadla, galerie, výstavy a také aktivní sportování.

Matoušek, Kroftová (1998, s. 105) uvádí: *„Existuje množství studií dokládajících, že již velmi malé děti, dokonce už roční, dokáží napodobovat to, co viděli v televizi. Např. kreslené seriály, v nichž se postavy chovají agresivně, zvyšují celkově fyzickou aktivitu dětí z mateřských škol a zvyšují jejich agresivitu vůči ostatním dětem i vůči hračkám.“*

Stále častěji se v odborné literatuře uvádí pojem pondělní syndrom. Tím se myslí zvýšená agresivita dětí ve školkách i ve školách, již se děti nabily během víkendu u televize. Z toho můžeme samozřejmě obvinít i rodiče, kteří nechají své potomky u televize strávit více času než je zdravo. Násilí, agrese a další nepříznivé podoby zla může dítě vidět nejen v televizi, ale také na neméně rozšířeném médiu a to internetu. Nalezneme zde spoustu užitečných informací, ale naopak také ty, které dětem a mladistvým nepatří k nahlížení.

Neoddělitelnou součástí delikvence mládeže je užívání **drog** s tím spojená výroba a prodej drog (alkoholové i nealkoholové). Hlavními faktory spolupůsobícími při vzniku a rozvoji závislostí lze zmínit především stoupající míru stresu, relativní dostupnost a širokou nabídku různých nealkoholových drog, touha po rychlém zbohatnutí a individuálním úspěchu, nedostatek osobní zkušenosti a zodpovědnosti a také chybějící pevný morální a hodnotový systém společnosti a ztráty sociálních jistot (tzv. anomie). Mají tendenci odlišit se od starší generace a prosadit svůj „svobodný“ životní styl. Na to vše mají vliv rodiče, výchova, trávení volného času, kamarádi apod. Kriminalita je s toxikomanií nerozlučně spjata, ne jeden trestný čin či provinění mládeži

byl spáchán pod vlivem alkoholu nebo drogy. Tyto látky jedince povzbuzují a dodávají mu odvahu k páchání deliktu. Jedinec se tak stává agresivním a bezcitným.

1.3.2.4 Etnický původ

Problém **etnického původu** je vnímán velmi nepříznivě a většinová společnost vůči menšinám trpí určitými předsudky. Etnické skupiny mají jiné kulturní zvyklosti, jiná náboženství, hodnotové preference a jiný životní styl.

Matoušek, Kroftová (1998, s. 135) píše: *„Příslušníci menšiny mají pravidelně nižší vzdělání, nižší příjmy, horší bydlení, horší výživu, horší zdravotní stav, vyšší úmrtnost, jsou častěji nezaměstnaní a v neposlední řadě mají vyšší kriminalitu.“*

U nás je hlavně věnována pozornost Romům. Většina z nás je vnímá jako „rozené kriminálníky“ uvádí (Zoubková, 2001, s. 37). Ti mají nejen ztíženou vzdělávací dráhu, ale i pracovní uplatnění. Romské děti často neabsolvují ani povinnou školní docházku, protože je rodiče do školy neposílají. Jejich negramotnost ovlivňuje jejich (ne)zaměstnanost (až 80%). Takto vysoká míra nezaměstnanosti je nepochybně živnou půdou ilegálního obstarávání prostředků.

Dnešní situaci s romskou mládeží Matoušek a Kroftová (1998) hodnotí tak, že pokud bude pokračovat nepokrytý rasismus většinové společnosti, budou se některé skupiny romské mládeže radikalizovat po způsobu amerických černých panterů. Specifickým rysem romské kriminality je vysoká míra zapojování dětí do kriminálních aktivit. Okrádání v hromadných prostředcích, domovní krádeže apod., vzhledem k tomu, že děti jsou malé a dostanou se do prostor, kam se dospělý nedostane.

1.4 Mravní vývoj jedince

V předcházející kapitole byly uvedeny faktory, které mohou podnítit vznik delikventního chování. Avšak nelze opomenout jednotlivé „zlomové fáze vývoje jedince“, kdy jednotlivé rizikové faktory ovlivňují dotyčného obzvláště významně. Z hlediska objasnění problematiky svědomí a pocitu viny lze vycházet z psychoanalytického směru jež hlavním představitelem je rakouský lékař a psychiatr Sigmund Freud. Dále pak budou uvedeny koncepce morálního vývoje jedince, které vytvořily osobnosti jako Jean Piageta a Erika Eriksona.

1.4.1 S. Freudova teorie

Každá osobnost je složitou strukturou, ve které dochází k proudění sil, ať už jsou to síly, které mají vztah k našim vnitřním pochodům, ale také ty které určují vztah k lidem okolo nás. Tyto síly jsou obecně označovány jako dynamika osobnosti. Ta také určuje naše chování. (Drapela, 2003, s. 13)

Dá se to velmi pěkně vysvětlit na principu struktury osobnosti podle vídeňského psychologa a psychiatra S. Freuda (1856-1939), který popsal dynamický proces rozvoje osobnosti člověka, díky němuž dosahuje svého cíle a vytváří si své superego- „nad-já“ - svědomí.

Podle Freuda je osobnost uzavřeným systémem a duševní (psychická) energie tzv. libido se uplatňuje v rámci tohoto systému. Libido je pudové povahy. Vymezil tři subsystémy (složky osobnosti), které mezi sebou neustále bojují a vzájemně na sebe působí. Jsou to id, ego a superego. (Drapela, 2003, s. 21)

- **Id** nazval „temnou, nepřístupnou částí naší osobnosti“, iracionální. Jde o oblast nevědomí a řídí se principem slasti. Můžeme říci, že kojeneček je představitelem ryzího id- pudové uspokojování potřeb, s nimiž se dítě narodí.
- **Ego** uplatňuje princip reality. Je racionální, vědomé a převádí požadavky (pudy) id do reálného světa.

- **Superego** obsahuje omezení, zákazy i chválu (reprezentace sociálních norem a hodnot), které v raném dětství udávají rodiče. Lze ho definovat jako moralizující sílu v osobnosti, založenou na principu dokonalosti. Je zhruba ekvivalentem toho, co nazýváme „svědomí“. Superego operuje z velké části s pocitem viny, ale je také zdrojem hrdosti. (Jedlička, 2004, s. 23)

U lidí s málo rozvinutým superegem, pocit viny téměř neexistuje i po velkých mravních přestupcích. V krajních případech se chovají antisociálně či zločinně. V opačném případě velmi silného superega jsou lidé perfekcionisté, kteří mohou trpět mravní úzkostí, a v krajních případech onemocní. (Drapela, 2003, s. 22-23)

Převedeme-li to na dítě, které se snaží si získat přízeň a lásku rodičů. Jedinec se identifikuje s jejich přáními, pochvalami a zákazy. Tato vnější autorita na dítě působí a postupem času si ji „zvnitřňuje“. Vytváří si tím část superega - svědomí, který ho tlačí k rozhodnutí, jak má jednat. Rozhodnutí se tedy děje mezi dvěma protichůdnými silami: mezi mocí pudového nevědomí „id“ a „superegem“ – zvnitřněným hlasem vnější autority. Je tedy důležité, jak jedince ovlivňují jeho rodiče a za jakých okolností může mít toto ovlivňování pozitivní nebo také negativní účinek.

Dalším, kdo velmi přispěl k pochopení intelektuálního a morálního vývoje dítěte byl známý švýcarský psycholog Jean Piaget (1896-1980).

1.4.2. J. Piaget teorie

J. Piaget se snažil porozumět, jak se u člověka rozvíjí kognitivní schopnosti. Pozorováním dětí zjistil, že děti nejsou do určitého věku duševně schopné převzít role. Proto prováděl mnoho experimentů a vytvořil mnoho důmyslných testů mentálních procesů, které aplikoval na dětech i vlastních. Z mnohokrát opakujících se experimentů došel k závěru, v němž popsal intelektuální vývoj normálního dítěte. (Jedlička, 2004, s. 34)

Prvním stupněm kognitivního vývoje je *stadium senzomotorické* (od narození do 2 let) - dítě se orientuje pomocí smyslů, formování mentální představivosti týkající se fyzikálních objektů. Druhým stupněm je *předoperační stadium* (od 2 do 7 let) – dítě se

učí symbolům a jazyku. Třetím stupněm je *operační stadium* (od 7 do 9 let) – rozvíjení kapacity k provádění mentálních operací a logického myšlení. Poslední stupněm je *stadium formálních operací* (od 11 do 15 let) – jedinec si rozšiřuje kapacitu svého myšlení, schopnost abstraktně uvažovat o poznacích a vnášet své vlastní soudy o soudech obecných. (Jedlička, 2004, s. 34)

Dále Piaget prováděl výzkumy pro objasnění morálního vývoje jedince. Došel k závěr, že morální úsudek dítěte se rozvíjí ve dvou fázích, které na sebe plynule navazují a to:

- **Heteronomní morálka** – přibližně do 7 let, dítě jedná dle požadavků rodičů nezávisle na vlastním úsudku. Převládá regulace chování převzatými normami (výchova, rodina, škola, vrstevníci). Co je dobré, a co zlé je definováno pouze v poslušnosti. Vytváří si základ pro autonomní smysl.
- **Autonomní morálka** – přibližně od 9 let, jedinec si zdůvodňuje sociální pravidla z vlastního pohledu, je schopen rozlišovat mezi společenskými právy a morálními principy. Jedná se o regulaci chování na základě zvnitřněných norem. (<http://www.gvp.cz/~fajfr/doc/psy10.doc>)

Přechod od heteronomní k autonomní morálce je vlastně postupné osamostatnění se, neboli přebírání odpovědnosti za své činy.

Posledním jmenovaným je světoznámý německý sociální psycholog Erik Homburger Erikson (1902-1982).

1.4.3 E. H. Eriksonova teorie

Od svého nejranějšího dětství Erikson prožíval krizi identity, která hluboce ovlivnila jeho myšlení a nakonec se stala nejtypičtějším znakem jeho teorie osobnosti. (Drapela, 2003, s. 67)

Vyložil socializaci jako sled etap, z nichž každá má své typické problémy, které je třeba v průběhu vývoje od dětství až po stáří zvládnout. (Jedlička, 2004, s. 21)

Psycho-sociální vývoj probíhá dle Eriksona v osmi vývojových stádiích (viz tabulka č. 1) dle geneticky daného plánu. V každém životním stadiu je zapotřebí vypořádat se s určitým konfliktem či krizí, přičemž se nabízí dva protiklady řešení. V případě, že je konflikt přiměřeně vyřešen, přináší pro své ego novou sílu, kterou Erikson nazval cnost. Pokud však nebyla krize přiměřeně vyřešena, opouští dítě toto stadium s pocitem méněcennosti. To jak se jedinec postaví k řešení dané krize je značně ovlivněno kulturně (např. rituály v pubertě). Pokud nastane negativní výsledek, dochází k oslabení ega a stagnaci duševního vývoje jedince. Takový problém se dá odstranit pouze návratem po vlastních stopách až k bodu, kdy došlo k negativnímu řešení. (Drapela, 2003, s. 69)

První konflikty dle Eriksona se dějí především v oblasti mezilidských vztahů. Ve své teorii používá nový psychologický termín *krize identity* a zároveň tvrdí, že vývojově podstatné konflikty přichází po celý život člověka. (Drapela, 2003, s. 69)

Tabulka č. 1: Vývoj osobnosti podle E. Eriksona

Stadium	Věk	Psychosociální krize	Cnost
1.	do 1 roku	základní důvěra x nedůvěra	Naděje
2.	1-3 roky	autonomie x stud a pochybnost	Vůle
3.	4-6 let	iniciativa x vina	Účelnost
4.	6-12 let	snaživost x podřízenost (méněcennost)	Kompetence
5.	12-18 let	identita Ega x zmatení rolí	Věrnost
6.	19-25 let	intimita x izolace (osamělost)	Láska
7.	26-64 let	plodnost (generativiva) x stagnace	Pečování
8.	65 - smrt	integrita Ega x zoufalství	Moudrost

(Jedlička, 2004, s. 25-26, Drapela, 2003, s. 69-70)

Erikson (2002, s. 240) k pátému stadiu vývoje uvádí: „*V tomto stadiu číhá nebezpečí difuznosti. Tam, kde je založena na silných předchozích pochybnostech o sexuální identitě, nejsou vzácné případy delikvence či přímo psychotické poruchy. Jsou-li správně diagnostikovány a léčeny, nemají tyto incidenty tak fatální dopad jako v jiných obdobích vývoje dítěte.*“

Jedlička (2004, s. 26) k pátému stadiu vývoje uvádí: „*Je to období dramatických fyzických a emocionálních změn. Jde o individuální zápas o nalezení vlastního místa. Jedinec se srovnává s druhými a hledá svou vlastní identitu často i prostřednictvím tzv. skupinové identity. Od vrstevníků očekává podporu sebedůvěry, ochranu před pocity nejistoty v období, kdy má značně labilní a zranitelnou sebeúctu.*“

Závěrem lze říci, že vývoj osobnosti je úzce spojen s formováním svědomí, smyslem pro odpovědnost a z toho plynoucích pocitů viny za spáchané trestné činy. Lze vyvodit, že mladiství pachatelé jsou schopni v rámci své vývojové etapy porozumět, co je špatné jednání, a co ještě spadá do norem společnosti, a zároveň být zodpovědní za své činy.

Je zde také patrné, že pro jedince v období adolescence je velmi důležité mít dobré rodinné zázemí, naučené dobré rodinné zvyklosti, výchovu, identifikovat se s správnými vzory a být podporován celým blízkým okolím.

1.5 Specifické rysy delikvence mládeže

1.5.1 Věkové hranice

Při zkoumání příčin a podmínek trestné činnosti mládeže rozlišujeme věkové hranice:

- **Kriminalita dospělých** – je páchaní přestupků nebo trestných činů dospělými osobami, tzn. osobami, které jsou starší než 18 let. V této skupině je třeba rozlišovat mladé dospělé (věk 18-24 let),
- **Juvenilní delikvence** – spadá do věkové kategorie 15 -18 let. Je to období dospívání, tudíž velmi kritické, kdy se formují hlavní rysy osobnosti. Je zde velký vliv vrstevníků a vytváří se party. Nejčastější delikty mladistvých jsou – násilí proti jednotlivci či skupině, opilství a výtržnictví, neoprávněné užívání motorového vozidla, rozkrádání, vandalismus, toxikomani, prostituce, gamblerství,
- **Dětská delikvence, predelikvence** – týká se věkové kategorie dětí do 15 let. Typickým znakem je skupinovitost, malá připravenost a promyšlenost. Nežádoucí aktivity jsou směřovány převážně proti majetku, méně často se setkáváme s násilnými činy. Věk patnáct let tvoří věkovou hranici trestné odpovědnosti. (<http://www.specou.cz/files/eto-prez.pdf>)

1.5.2 Charakteristické znaky delikventní mládeže

Trestná činnost dětí a mladistvých se v mnoha ohledech liší od těch, které páchají dospělí. Je to dáno stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi a hlavně i motivy k páchaní deliktu. Mladí delikventi provádí trestnou činnost většinou ve skupině a převážně je páchána pod vlivem momentální situace (převládá emotivní motivace oproti rozumové). Impulzem pro trestnou činnost je v řadě případů alkohol, drogy, které zvyšují agresivitu a nepřiměřené reakce. Příprava deliktu je nedokonalá, většinou dopředu nenaplánovaná s nedostatečnou přípravou vhodných

nástrojů ke spáchání trestného činu. Dalším znakem je neúměrná tvrdost, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocením zařízení.

Některé znaky způsobu spáchání deliktu mají spojitost se somatickými znaky delikventa, např. vyšší rychlostí pohybu, mrštností, obratností, menší postavou a nižší váhou. Mladí pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku hodí (např. automobily, motocykly, videa, televizory, oblečení, zbraně, alkohol, cigarety apod.). Věci získané bývají rozdělovány ve skupině, kde panuje určitá hierarchie, a tudíž je i odpovídajícím dílem rozdělený úlovek. (<http://www.mvcr.cz/aktualit/sdeleni/2001/delikven.html>)

Policejní psycholožka PhDr. Čírtková prezentuje na stránkách ministerstva vnitra tezi, že existují minimálně dva odlišné typy mladistvých pachatelů:

- Life-Course-Persistent-Offender (**chronický celoživotní pachatel** aneb recidivista) a
- Adolescence-Limited-Perpetrator (**mladiství delikvent**). Tyto dva typy se odlišují v mnoha ohledech. K těm nejdůležitějším rozlišujícím vnějším znakům patří: věk, kdy se objeví první problematické projevy chování, závažnost či vzrůstající intenzita problémů a věk ve kterém dochází k vymizení kriminálního chování.

Chronický pachatel

Lidové označení pro takového jedince je kriminálník. Ve vývojové kriminologii se o tomto typu nejvíce blíží koncepci tzv. kriminální kariéry. Už od útlého věku se dítě chová nezvladatelně. Běžné výchovné postupy (pochvaly a tresty) na takového jedince nezabírají. Jeho chování má projevy agrese, vzdoru, destrukce. Brzy dochází k prvním kontaktům s kontrolními orgány (police, OSPOD-oddělení sociálně právní ochrany dětí) již v rozmezí věku 6. - 12. let. Kolem 12 let se objevují závažné násilné delikty, stupňuje se agresivita. Mezi 16 – 18 lety se jedinec dopouští jak majetkové, tak násilné trestné činnosti. Nicméně v tomto období většina trestných činů zůstávají v poli latence. Pouze ty závažné (loupeže, těžká ublížení na zdraví apod.) se dostanou před orgány

činné v trestním řízení. U takového jedince kriminalita přetrvává a je velmi pestrá. Časový úsek mezi recidivami se zkracuje. Pod pojmem porucha chování rozumíme negativní odchylky v chování některých osob od normy, kdy jedinec nerespektuje normy chování na úrovni, která odpovídá jeho věku a rozumovým schopnostem. Takové chování se projevuje v interakci s prostředím. (<http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2003/03-04/cirtkova.html>)

Mladistvý delikvent

Mladistvý delikvent zahajuje konflikty s normami mezi 11. – 13. rokem věku. Do té doby byl jeho vývoj nenápadný. V jeho anamnéze tudíž chybí antisociální projevy v dětství. V době puberty dochází ke zlomu, pubescent se stává těžko ovladatelným, nerespektuje některé sociální ani právní normy, objevuje se typický obraz mladistvé delikvence (např. krádeže v obchodech, výtržnictví). Na rozdíl od chronických pachatelů se mladiství delikventi dopouští především příležitostné kriminality, ve které dominuje protest proti rodičům (či generaci dospělých) a dále situační a skupinový faktor. Jednotlivé incidenty zůstávají co do závažnosti a intenzity použitého násilí zhruba ve stejném pásmu. Kolem 18. až 21. roku věku obvykle dochází k poklesu až úplnému vymizení kriminálních vzorců chování. Se vstupem do světa dospělých vyhasíná problematické jednání a jedinci se stávají konformními. Vývojová kriminologie vysvětluje tento fakt tím, že v průběhu svého dětství zhruba do období puberty si mladiství delikventi osvojili dostatečný repertoár prosociálního chování (např. nenásilné prosazování a řešení konfliktů, konvenční hodnotový řebříček apod.). Řečeno slovníkem vývojových kriminologů – nasbírali dostatečný „sociální kapitál“, který jim pomáhá zařadit se do společnosti. (<http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2003/03-04/cirtkova.html>)

1.6 Poruchy chování související s delikventním chováním

mládeže

Pojem poruchy chování lze chápat jako negativní odchylky v chování některých osob od normy, kdy jedinec nerespektuje normy chování na úrovni, která odpovídá jeho věku a rozumovým schopnostem. Takové chování se projevuje v interakci s prostředím.

O poruchu chování se jedná v případech, kdy jedinec normy chápe, rozumí jim, ale nepřijímá je nebo se jimi nedokáže řídit, protože v dané chvíli nebo trvale není schopen ovládat své chování. Jedno z možných dělení poruchy chování je na **specifické** a **nespecifické**.

Specifické poruchy chování jsou chápány jako poruchy chování vzniklé vlivem působení různých vnitřních a vnějších faktorů uvedených výše na podkladě existujícího a prokázaného oslabení nebo změn v centrální nervové soustavě. Je jasně znám jejich původ.

Těmi nespecifickými jsou všechny ostatní poruchy chování vzniklé z jiných příčin. Specifická porucha chování může být i podkladem vzniku poruchy nespecifické při nesprávném sociálním působení a vedení jedince s poruchou specifickou. K těm poruchám specifickým řadíme poruchy vyšší nervové činnosti, kdy je narušena schopnost přizpůsobit se společenskému prostředí, a onemocnění psychická, z nichž nejvýznamnější je psychopatie, jež postihuje celou osobnost jedince. Řadíme sem i různé psychózy přinášející narušení vztahu nejen k okolí a světu, ale i k sobě samému.

Odborníci dále tvrdí, že v době před 10. rokem se často nejedná o pravou poruchu chování sociálního charakteru, ale především o nezralost a bouřlivé období jedince. Bylo by proto nezodpovědné, kdybychom přechodný charakter chování dítěte označili diagnózou s negativní konotací.
(<http://www.speczs.cz/index.php?odkaz=informace&cil=covime>)

Níže budou uvedeny některé vybrané poruchy chování, a to takové, se kterými se lze s vyšší pravděpodobností setkat ve školní praxi. Často souvisejí s negativním psychosociálním prostředím, s neuspokojivými vztahy v rodině, se školním selháním.

Mezi takové poruchy chování řadíme např. hyperaktivitu (ADHD), lhaní, šikana, záškoláctví, krádeže, útěky a toulky, poruchy chování s protispoločenskými rysy.

1.6.1 Hyperaktivita ADHD (Attencion deficit hyperaktivity dosorder)

Viz kapitola 1.3.1 Subjektivní (vnitřní) faktory.

1.6.2 Lhaní

Lži rozumíme jakýsi obranný mechanismus. Jedinec nedokáže nepříznivou situace řešit jiným způsobem. Pokud se jedná o tzv. pravou lež, musí tam být úmysl a vědomí nepravosti. Abychom mohli lhaní označit za poruchu, je důležitá frekvence a účel, proč jedinec lhal. Také jaké důsledky použitá lež způsobí. Z hlediska závažnosti lze lži kvalifikovat jako chování disociální ((jedinec škodí sám sobě), asociální (škodí druhému, pomlouvání), či až antisociální (způsobí druhému značnou újmu). Tuto poruchu nelze opomíjet, může mít signálem dalšího možného negativního vývoje jedince. (Fischer, Škoda, 2008, s. 135-136)

1.6.3 Šikana

Je třeba rozlišit pojem šikana a teasing. Teasing je takový čin, který šikanování pouze připomíná. Jedná se o jakési popichování mezi dětmi a mládeží, tedy jde o jednání normální. (Martínek, 2009, s. 142)

Dle Vágnerové (2000, s. 283) lze šikanu definovat jako: „*Násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit. Jedná se o závažnou agresivní poruchu chování nejenom dětského věku.*“

Zahrnuje jak fyzické útoky, vydírání, loupeže, poškozování věcí druhé osoby, tak slovní napadání v podobě nadávek pomluv, ponižování nebo vyhrožování. Většinou

se obětí stávají slabší a méně odolní jedinci. Mocenský vliv také často používají žáci z vyšších ročníků vůči žákům z nižších ročníků. Nebezpečnost spočívá v dlouhodobosti a intenzitě takového jednání. Oběť tak může utrpět značnou psychickou nebo fyzickou újmu na zdraví.

Agresoři bývají potrestáni dle toho, v jakém stavu a situaci se je jeho oběť nachází. V lehčích a krátkodobých případech šikany se potrestání jedince řeší v rámci školy (např. napomenutím, důtkou), neboť právní řád přiznává žákům ochranu před šikanováním. V závažných případech se agresor může dostat až před soud. Postupuje se podle ustanovení trestního zákona, neboť jde o trestné činy páchané proti svobodě a lidské důstojnosti. Většinou k trestnímu stíhání nedojde vzhledem k nedostatečnému věku pachatele. Pokud delikvent nedosáhl věku 15 let, není trestně odpovědný, pak je v závažných věcech šikany řešen soudem pro děti a mládež. I jedinci mladší 18 let jsou řešeni tímto soudem dle zákona o soudnictví dětí a mladistvých (viz kapitola 4). (Martínek, 2009, s. 142-143)

1.6.4 Krádeže

Majetková trestná činnost mezi mládeží je nejrozšířenější. Statisticky na tento druh kriminální činnosti připadá nejvyšší procento z celkové kriminality mládeže.

V případě, že dítě či mladistvý odcizí nějakou věc vědomě a plně si uvědomuje nesprávnost svého činu, hovoříme o pravé krádeži. Většina krádeží dětí a mladistvých nezpůsobuje psychiatrické onemocnění, nýbrž jedince ovlivňuje prostředí, kde dítě vyrůstá, parta nebo nevýhodné postavení v kolektivu ostatních dětí (šikana, získat si přízeň kamarádů apod.). (Martínek, 2009, s. 96)

Krádež lze vymezit jako porušení normy respektu k vlastnictví jiné osoby, omezení práv druhého člověka či společnosti. (Fischer, Škoda, 2008, s. 137)

Fišer, Škoda (2008, s. 137) uvádí, že důležitá je záměrnost tohoto jednání a motivace. Mezi nejčastější příčiny krádeží mládeže patří :

- primárně naučené chování v rodině (podporováno formou odměn),
- seberealizace (jedinec se chce stát členem party, nebo už v ní zaujímá určité

postavení, častým důvodem je deprivace v rodině a tím jedinec nachází blízkost v partě),

- zneužívání jedince ze strany dospělých, uspokojování potřeby dospělého,
- snadná ovlivnitelnost z důvodu nižší úrovně rozumových schopností jedince,
- v neposlední řadě zneužívání a závislosti na psychoaktivních látkách, kdy si jedinec není schopen obstarat finanční prostředky jinak.

Zde je důležité, ale zároveň obtížné určit závažnost provedené krádeže. Potrestání jedince se pohybuje v široké škále (jak bylo popsáno v předchozí kapitole) od běžného pedagogického trestu (domluva, důtka), až po zařízení ochranné výchovy (ústav, vězení) na základě soudního nařízení.

1.6.5 Záškoláctví

Ve školství se nejčastěji hovoří o problému záškoláctví. Časté absence a právě záškoláctví vede k tomu, že jedinec nedokončí základní vzdělání.

Martínek (2009, s. 97) uvádí dva typy záškoláctví. V prvním případě se jedná o záškoláctví impulzivního charakteru, kdy si jedinec dopředu neplánuje, odejde kdykoli během vyučování a v záškoláctví pokračuje i několik dní, než to odhalí rodiče. V druhém případě se jedná o záškoláctví účelové (plánované), kdy se jedinec chce vyhnout např. zkoušce. Dle příčin se dá záškoláctví rozdělit do tří skupin:

- **Negativní vztah ke škole** – většinou se týká jedinců s nižším i mimořádným nadáním. V obou případech úspěchu či neúspěchu je jedinec vystaven možnému zesměšňování, ponižování a dalším negativním projevům ze strany žáků i učitelů (šikana).
- **Vliv rodinného prostředí** – Martínek (2009, s. 99) uvádí: „*Většina výzkumů ukazuje, že základ jakéhokoliv patologického chování (a tudíž i záškoláctví) je třeba hledat v rodině.*“
- **Trávení volného času a vliv party** – pokud rodiče nejeví zájem o dítě a nezajímají se jak tráví volný čas, parta se stane jeho náhradní rodinou. Tyto

skupiny se vyznačují různými styly (hudba, móda, vlastní hodnotové preference apod.). Také většinou mají pozitivní vztah k alkoholu, kouření, drogám a je zde orná půda k delikventní činnosti .

K prevenci záškoláctví by měla sloužit otevřená komunikace mezi učitelem a žákem. Také škola, jež zaměstnává odborníky přes výchovné poradenství, by měla být nápomocna rodičům, kteří si mnohdy se svými ratolestmi nevědí rady.

1.6.6 Útěky a toulky

Většina útěků je zapříčiněna reakcí na nepříznivou situaci ať už ve škole, v rodinném prostředí, ale také u jedinců umístěných ve výchovných nebo ústavních zařízeních pro děti a mládež. Příčinou může být také touha po dobrodružství, navádějící kamarádi apod. Tyto akce jsou často zbrklé a neplánované.

Martínek (2009, s. 104) píše: „*Toulky většinou navazují na útěk. Vyskytují se u dětí, které nemají vytvořený vztah k domovu, mnohdy se jedná o jedince citově chladné s naprosto bezhraničním chováním. Toulky bývají plánované a detailně promyšlené.*“

1.6.7 Porucha chování s protispoločenskými rysy

Jde o nezávažnější poruchy chování mládeže, která byla dříve nazývána antisociální poruchou. Dle Martínka (2009, s. 106) se tato porucha u jedince diagnostikuje v případě, že se po dobu nejméně šesti měsíců objevují minimálně tři z níže uvedených znaků:

- krade a podvádí bez konfrontace s obětí při více jak jedné příležitosti,
- nejméně dvakrát uteče z domova a není přes noc doma,
- často lže,
- záškoláctví,
- vyvolává záměrně rvačky,

- vloupává se do cizích objektů a zlovolně ničí majetek,
- je krutý ke zvířatům,
- má zvýšenou tendenci k užívání jakékoliv zbraně,
- účastní se zakládání požárů a ohňů.

Tato porucha se dá vyzorovat již u dětí navštěvující mateřskou školu. Projevy jsou hlavně ve zvýšené agresivitě, impulzivité apod. Příčiny jsou obdobné těm, které jsou uvedeny u předešlých poruch, a to hlavně nezdravé rodinné prostředí. Pokud se u jedince projevují příznaky protispolečenského jednání, tak ve více jak polovině případů půjde o kriminální dráhu od dětství až po dospělost. Častými recidivami tohoto chování končí jedinec ve vězení. (Martínek, 2009, s. 106)

Příkladem protispolečenského jednání je tzv. **vandalismus**. Záměrné ničení veřejného i soukromého majetku. Toto poškozování dotyčnému činí potěšení. Často se tyto činy dějí pod vlivem toxických látek a tím se zvyšuje jejich agresivita a násilnost. Pro vandalismus se v odborné literatuře uvádí výstižné pojmenování tzv. „delikvence z nudy“. Za druh vandalství lze považovat sprejství. Je to jakési sebevyjádření jedince. Bohužel však jedinec svou tvořivost ukazuje na veřejném i soukromém majetku a jde tedy o nedovolené jednání. Dle § 358 trestního zákona se jedná o trestní čin výtržnictví

2. Delikvence a trest

„Pokud někdo spáchá trestný čin, měl by následovat přiměřený trest.“ . (Jedlička, 2004, s. 327)

Trest může být chápán jako odplata společnosti tomu, kdo spáchal proti ní nějaké provinění. Tím, že provinilci je způsobena jakási újma za čin, který provedl, dochází k emocionálnímu uspokojení poškozeného. Funkci trestu můžeme chápat např. ve smyslu regulativní, kdy posuzujeme jeho účinnost z hlediska ochrany společnosti před recidivou trestné činnosti. Toho můžeme dosáhnout izolací, zastrašením nebo změnou chování pachatele. A vzhledem k tomu, izolace a zastrašení delikventa v sobě zahrnuje prvky, které devalvují osobnost, měla by být tato opatření využívána u velmi závažných trestných činů. Z tohoto hlediska je jako jediný účinný prostředek resocializace delikventů zaměřená zejména na změny v jejich chování a vytváření tak podmínek pro jejich opětovné začlenění do společnosti. Pro tento druh tzv. převýchovy je vytvořený systém výchovných zařízení (více v kapitole 3.3.).

V posledních letech je u delikventů stále sílící tendence k uplatňování alternativních forem postihů. Tyto postihy nevystavují delikventa negativním vlivům vězení, neomezují jeho svobodu, nezpřetrhávají hlavně rodinné vztahy, dále pak pracovní i společenské. Jedinci je tak umožněno projevit snahu po nápravě a nahradit škodu poškozenému. K alternativním trestům u delikventů řadíme např. podmíněné upuštění od potrestání s dohledem, institut narovnání a trest obecně prospěšných prací (více v kapitole 2.1). (Jedlička, 2004, s. 329)

Problematiku trestní odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku upravuje zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Tento zákon obsahuje ustanovení, že pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku.

Orgány činnými podle tohoto zákona v § 2 písm. f jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež.

Trestní zákon a trestní řád se uplatní pouze podpůrně v případech chybějící právní úpravy v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. K zákonu o soudnictví ve věcech mládeže jsou dále vázány předpisy: zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Soudnictví ve věcech mladistvých a ve věcech posuzování spáchaných činů přihlíží k osobnosti pachatele a to věku, rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, jakož i osobním, rodinným a sociálním poměrům. Děti do 15 let nejsou trestně odpovědné, trestní odpovědnost mladistvých je od 15 do 18 let.

Za provinění spáchané delikventy ukládá soud pro mládež tzv. **opatření** (dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže). Tato opatření mají vytvořit podmínky pro sociální a duševní rozvoj mladistvého a ochránit jej před škodlivými vlivy a neposlední řadě také prevence. Jejich účelem je zamezit dalšímu páčání protiprávních činů, pomoci mu nalézt společenské uplatnění a přimět jej, aby se podle svých možností podílel na odčinění újmy, kterou způsobil.

2.1 Možná opatření

Jak již bylo uvedeno v předešlé kapitole, děti do 15 let nejsou trestně odpovědné za své spáchané provinění. Řízení ve věcech mládeže mladších 15 let je upraveno v občanském soudním řádu, ve znění pozdějších předpisů, s tím, že modifikace stanoví zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Opatření, která mohou být dle § 93 zákona o soudnictví ve věcech mládeže soudem pro mládež uložena jsou:

- dohled probačního úředníka,
- zařazení do terapeutického, psychologického či jiného vhodného výchovného programu ve Středisku výchovné péče,
- ochranná výchova.

Mladistvému pachateli (15 – 18 let) je podle § 10 zákona o soudnictví ve věcech mládeže možné uložit tato opatření:

- výchovná opatření,
- ochranná opatření,
- trestní opatření.

Mezi **výchovná opatření** dle § 15 zákona o soudnictví ve věcech mládeže jsou:

- *Dohled PMS (probační a mediační služba)* – specializovaná sociální služba (úředníci, asistenti PMS), jejíž služba spočívá v: Probaci – „organizace a výkon dohledu nad obviněným, kontrola výkonu trestu nespojeným s odnětím svobody, individuální pomoc obviněnému, jeho pozitivní motivování, aby vedl řádný život“, Mediaci – „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi poškozeným a obviněným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávanou v souvislosti s trestním řízením“. (Matoušek, 2005, s. 283)
- *Probační program* – vhodný program sociálního výcviku, psychologické poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační či jiný vhodný program k rozvoji sociálních dovedností a osobnosti mladistvého za účelem vyhnutí se mladistvého protizákonnému chování. (Štern, 2010, s. 131)
- *Výchovné povinnosti* – jde o povinnosti, které mladistvému může nařídit soud pro vyrovnání se s poškozeným (např. finanční částka, prospěšná činnost)
- *Výchovná omezení* – jedná se většinou o zákaz konkrétní činnosti (např. zákaz návštěvy akcí, s určitou osobou)
- *Napomenutí s ostrahou* - napomenutím je mladistvému vytknuta protiprávnost jeho činu

Tato opatření je možno uložit nejdéle na dobu 3 let a jsou nejmírnějším postihem protiprávního činu mladistvého, které má usměrnit způsob života mladistvého, podpořit a zajistit jeho výchovu.

Ochranná opatření ukládána mladistvým řeší v § 21 zákon o soudnictví ve věcech mládeže:

- *Ochranné léčení* – je udělen pachateli, který spáchal trestný čin ve stavu změněného vědomí (intoxikace návykovou látkou), duševní poruchy či ve stavu nepříčetnosti. Není tedy za čin potrestán, ale jeho pobyt na svobodě je společensky nebezpečný. Ochranné léčení může podle povahy zločinu být vykonáno i ambulantně.
- *Zabrání věci* – děje se v případě, že tato věc může ohrozit společnost, nebo může být použita ke spáchání trestného činu.
- *Ochranná výchova* (viz kapitola 3.2.).

Taková opatření se ukládají za účelem kladného ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje jedince a zároveň jako ochrana společnosti.

Trestními opatřeními ukládanými mladistvým rozumíme podle § 24 zákona o soudnictví ve věcech mládeže:

- *Obecně prospěšné práce.*
- *Peněžité opatření* - od 1000 do 500 000 Kč.
- *Propadnutí věci.*
- *Zákaz činnosti* – až na 5 let.
- *Vyhoštění* – 1 – 5 let.
- *Odnětí svobody podmíněné i nepodmíněné* – doba odnětí svobody se určuje podle trestního zákoníku, trest je však určen pouze v poloviční míře, než určuje trestní zákoník. Nesmí však svou horní hranici překročit 5 let trestu odnětí svobody. Ve výjimečných a velmi závažných případech může soud hranici posunout v rozmezí 5 – 10 let.

Sled těchto opatření je seřazen dle závažnosti, tedy od nejmírnějšího po nejpřísnější. Tato opatření soud ukládá jako poslední možnost, pokud by ostatní nápravy nebyly dostačující.

2.2 Ochranná a ústavní výchova

Problematika ústavní a ochranné výchovy je zakotvena v zákoně č. 109/2002 Sb., v úplném znění po změnách zákona 383/2005 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Ústavní výchova

Ústavní výchova je podle zákona o rodině v občansko-právním řízení nařízena rozhodnutím soudu a je určena pro jedince do 18 let (výjimečně do 19 let).

Dle § 46 zákona o rodině může soud nařídit ústavní výchovu v případě, že je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevede k nápravě. V neposlední řadě z vážných důvodů nemohou výchovu dítěte rodiče zabezpečit.

Ústavní výchova slouží k preventivně výchovným účelům, zajišťuje každému dítěti právo na výchovu a vzdělání, vytváří podmínky podporující jeho citovou stránku, jeho osobnost a umožňuje dítěti aktivní účast ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu jeho plného harmonického rozvoje a s ohledem na jeho věk a potřeby. Účelem těchto zařízení je předcházení vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte, prevence narušení jeho zdravého vývoje, zmírnění nebo odstranění příčin a důsledků již vzniklých poruch chování a zdravý rozvoj osobnosti dítěte (§ 1 odst. 3 zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy).

Ústavní výchova se uskutečňuje dle věku ve zdravotních a školských zařízeních:

- kojenecké ústavy, dětské domovy a dětská centra pro děti do 3 let (spravuje Ministerstvo zdravotnictví)
- ústavy sociální péče (spravuje Ministerstvo práce a sociální věci)

- diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou (od 3 do 18 let, popř. 19 let), výchovné ústavy, střediska výchovné péče (spravuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy).

Ochranná výchova

Ochrannou výchovu dítěte mladšího 18 let řeší zákon o soudnictví ve věcech mládeže v §§ 22 – 23. Soud uděluje ochrannou výchovu v případě, že nepostačuje uložení ústavní výchovy, tedy v případech, kdy:

- rodina nedostatečně pečuje o mladistvého, chybí mu řádná výchova a tento problém není možné v rodině odstranit,
- výchova mladistvého byla zanedbána,
- prostředí, ve kterém dítě žije, není vhodné a neposkytuje záruku řádné výchovy a nepostačuje uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině.

Základním předpokladem pro uložení ochranné výchovy je protispolečenský čin dítěte nebo mladistvého, který naplňuje skutkovou podstatu trestného činu.

Ochranná výchova může trvat nejdéle do dovršení plnoletosti dítěte, nebo po dobu, po kterou určil soud. Výjimečně může být tato výchova prodloužena do 19 roku života.

Dle § 23 zákona o soudnictví ve věcech mládeže může být ochranná výchova přeměněna na výchovu ústavní. Rozdíl mezi těmito formami náhradní výchovy je v omezeních a přísnosti výchovy. Ochranná výchova je určena pro mladistvé, kteří vykazují známky protiprávního jednání, naopak ústavní výchova je určena dětem, které nebyly řádně vychovávány ve vlastní rodině, ale přitom nejevili známky závadného chování.

Přeměna ochranné výchovy na ústavní může být provedena v případě, že převýchova mladistvého je natolik úspěšná, že můžeme očekávat, že se i bez omezení, která mu ochranná výchova přináší, bude chovat a pracovat řádným způsobem. Cílem ochranné výchovy, je prevence, resocializace dítěte, izolace, které se dopustilo společensky nebezpečného činu.

Výchovná zařízení pro výkon ochranné výchovy řízená Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy jsou:

- diagnostický ústav, dětský domov se školou (12 – 15 let), výchovný ústav pro mládež (osoby starší 15 let).

2.3 Zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy

V těchto zařízeních probíhá celodenní péče o děti a mladistvé. V některých zařízeních jsou zřízeny i školy, které mohou děti navštěvovat (jedná se o základní popřípadě střední stupeň).

Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi je výchovná skupina (v diagnostickém a výchovném ústavu) nebo rodinná skupina (v dětském domově). Výchovnou skupinu v diagnostickém ústavu tvoří 4 – 6 dětí, ve výchovném ústavu 5 – 8 dětí. Takových výchovných skupin může být ve výchovném ústavu 2 až 6. Dále jsou děti do výchovných skupin zařazeny s ohledem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby. Rodinná skupina je v dětském domově tvořena 6 – 8 dětmi, v dětském domově se školou 5 -8 dětmi. V rámci jednoho zařízení může být 2 – 6 takových skupin. Děti jsou různého věku a pohlaví. (§ 4 odst. 1, 2, 3, 4 zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy).

2.3.1 Diagnostické ústavy

Diagnostickým ústavem je jakýmsi vstupním diagnostickým zařízením, které poskytuje komplexní psychologický, pedagogický, sociální a zdravotní rozbor dítěte.

Pobyt v takovém ústavu může být buď nařízený soudem, nebo dobrovolný. Pokud se jedná o dobrovolný pobyt, jde o dohodu mezi vedoucím ústavu, rodiči (zákonnými zástupci) svěřence a svěřencem samým. Avšak většina svěřenců přichází do ústavu na nedobrovolný pobyt nařízený soudem. (Matoušek, Kroftová, 1998, s. 160)

Jsou zde přijímány děti s ochrannou i ústavní výchovou a na základě komplexně zpracovaného posudku dítěte, který diagnostický ústav v průběhu pobytu dítěte

vyhotoví, jsou jedinci umístovány do dětského domova, dětského domova se školou nebo výchovného ústavu. (§ 5 odst. 1 zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy)

Diagnostický ústav přijímá také děti, které jsou na útěku z ústavní výchovy (povinen do tří dnů převzít), ale také děti, které jsou na útěku z domova, a to na základě rozhodnutí soudu o **předběžném opatření**.

Délka pobytu v diagnostické ústavu dosahuje maximálně osm týdnů. Diagnostické ústavy jsou členěny dle pohlaví a věku. Podle věku se diagnostické ústavy dělí na:

- Dětské diagnostické ústavy – od 6 (výjimečně od 3 let) do 15 let.
- Diagnostické ústavy pro mládež – od 15 do 18 let.

2.3.2 Dětské domovy

Jsou určeny pro děti od 3 do 18 let (popřípadě do 19 let) bez závažných výchovných problémů, kterým byla soudně nařízena ústavní výchova ze sociálních důvodů. Do dětských domovů mohou být umístěny i nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Funkce dětských domovů jsou výchovné, vzdělávací a sociální. Součástí těchto domovů školy nejsou, proto děti do škol dochází mimo ústav.

Jedlička (2004, s. 310) uvádí: „*Struktura a denní režim a systém komunikace, včetně hospodaření se svěřenými prostředky, má za úkol přizpůsobit dětský domov co nejvíce zvyklostem běžné rodiny*“.

2.3.3 Dětské domovy se školou

Ten typ dětského domova pečuje o děti s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování, nebo které trpí duševní poruchou. Pečuje také o děti s uloženou ochrannou výchovou a o nezletilé matky s dětmi. Tyto děti nemohou být z výše uvedených důvodů vzdělávány v běžných školách.

Děti jsou v těchto zařízeních umístěny zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud v průběhu pobytu pominou důvody, kvůli kterým dítě navštěvuje toto zařízení, může být na žádost ředitele přeřazeno do běžné školy. Pokud

poruchy chování u dítěte pokračují i po ukončení školní docházky, bývá přeřazeno do výchovného ústavu. (§ 13 odst. 1 zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy)

2.3.4 Výchovné ústavy

Do těchto zařízení se dostávají děti s vážnými poruchami chování s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Mají funkci výchovnou, vzdělávací a sociální. Výchovné ústavy jsou zřízené pro děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, ale také zde může být umístěn jedinec starší 12 let, má-li uloženou ochrannou výchovu, a pro jeho extrémní poruchy chování nemůže být umístěno do dětského domova se školou. (§ 14 zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy)

Výchovné ústavy mají různá specifická oddělení (např. výchovně léčebný ústav – ústav pro svěřence s drogovou závislostí, pro jedince s hyperaktivitou, výchovný ústav pro nezletilé matky s dětmi, výchovný ústav s ochranou výchovnou péčí atd. (Jedlička, 1998, s. 311)

2.3.5 Středisko výchovné péče

Institucionální preventivně výchovná péče ve školských zařízeních probíhá ve střediscích výchovné péče pro děti a mládež (§§ 16 a 17 zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy), která jsou organizační součástí diagnostických ústavů či výchovných ústavů, nebo mohou být zřizovány i samostatně. Tato zařízení poskytují všestrannou preventivně výchovnou péči dětem a mladistvým s negativními a patologickými projevy chování a pokud nejsou důvody pro výkon ústavní či ochranné výchovy v zařízeních.

Může být poskytována na základě žádosti osob odpovědných za výchovu dětí starších 15 let formou:

- ambulantní služby,
- celodenní služby,
- internátní služby – trvá zpravidla 8 týdnů.

Tato střediska se zabývají převážně činností v oblasti prevence sociálně patologických jevů, tedy prací s jedinci, kteří již mají zkušenosti s některými projevy asociálního chování a hrozí další rozvoj těchto projevů. Cílem je pomoci dítěti s integrací do společnosti, snaží se odstranit již vzniklé poruchy chování, a působí preventivně ke vzniku dalších poruch chování. Spolupracuje s pedagogicko-psychologickými poradnami. Podmínkou přijetí do střediska je svobodné rozhodnutí jedince a souhlas jeho rodičů.

PRAKTICKÁ ČÁST

3. Plán šetření

3.1 Popis šetření

Pro zkoumání problematiky viny a trestu u dětí ve výchovných ústavech byl osloven pro spolupráci Diagnostický ústav pro mládež (DÚM) v ulici Lublaňská, Praha 2, kde jsou umístováni chlapci ve věku 15 – 18 let na základě soudního rozhodnutí o ústavní výchově (ÚV), předběžném opatření (PO), ochranné výchově (OV) nebo dočasném umístění (dobrovolný pobyt). Jedinci spáchali určité činy, za které jim soud vyměřil určitá opatření (tresty). Ty také bude oblastí zájmu. Pomocí dotazníku, který je obsahově zaměřený na zjištění provinění respondenta (zda-li ví, jaký trest mu byl nařízen, vyjmenovat jednotlivé důvody, které vedly k nařízení zákonného opatření, odmítá-li či přijímá trest), zda-li jedince pobyt v ústavu ovlivnil a jaký trest by dal sám sobě nebo někomu jinému za stejné provinění, bude zjišťováno u respondenta pocit viny za spáchané provinění a vztah mezi tímto pocitem a trestem z hlediska jeho přijetí či odmítnutí. Pomocí obsahové analýzy dokumentů (poskytnutými DÚM) bude porovnáváno, jestli trest a důvody uvedené respondentem budou shodné s trestem a důvody uvedenými a nařízenými soudem.

3.2 Vymezení cíle

Cílem práce je zjistit, zda vybraní jedinci mají pocit viny za spáchané provinění a jak tyto pocity viny ovlivňují přijetí či odmítnutí uděleného trestu. Tedy zda existuje u sledovaných osob vztah mezi pocitem viny a uděleným trestem z hlediska přijetí, či odmítnutí tohoto trestu.

3.3 Předpokládané výsledky šetření

Předpoklad č. 1:

Předpoklad je, že nadpoloviční většina respondentů bude s daným trestem souhlasit.

Předpoklad č. 2:

Předpoklad je, že pokud respondenti budou schopni vyjmenovat důvody k zákonnému opatření, budou také akceptovat nařízený trest, neboť si uvědomují, co provedli a litují toho.

Předpoklad č. 3:

Předpoklad je, že pokud respondenti neuvedou žádné důvody k zákonnému opatření, pak daný trest nepřijímají, neboť si neuvědomují, co provedli a nemají tudíž žádný pocit viny.

3.4 Charakteristika respondentů

Šetření bylo provedeno v Diagnostickém ústavu pro mládež v Praze, Lublaňská 1724/33, Praha 2. Respondenty se stali chlapci ve věku 15-18 let, jejichž povinná školní docházka je ukončena. Tito klienti byli v roce 2012 přijati do Diagnostického ústavu pro mládež, na základě ústavní výchovy (ÚV). Na základě dohody o dočasném umístění, předběžného opatření či ochranné výchovy v době mého šetření nikdo umístěn nebyl. Tuto skupinu tvořilo celkem 25 respondentů. Délka pobytu jednotlivců v tomto ústavu je na dobu maximálně osm týdnů. Jedinci jsou zde umístěni pro svá provinění, ale hlavně z důvodu nezvladatelné výchovy rodiči.

Z rodinné anamnézy, která je zapsána v osobním listě, je zřejmé, že se jedná o „rizikovou“, část mládeže. Klienti většinou pocházejí z narušených rodin (rozvod, konfliktní rodinné prostředí, závadová výchova). Problémy v rodině jen prohlubují problémy ve škole a ty dynamizují jejich negativní projevy chování. Mladiství tak utíkají z domova, konzumují alkohol a užívají drogy, stávají se členy nevhodných part,

kteřé páchají trestnou činností. Za tato provinění pak dostávají jedinci u soudu pro mládež opatření - trest (výchovná opatření, trestní opatření, ochranná opatření – viz kapitola 3.1.), které je také oblastí mého zájmu.

Při přijetí do ústavu je jedinec testován na alkoholové či nealkoholové drogy. Pouze jeden z dotazovaných měl negativní výsledky, ostatních 24 chlapců s pozitivním výsledkem.

3.5 Použité metody pro zjištění empirických dat

Pro šetření byl použit **dotazník** (uvedený v Příloze A) a dále byla provedena **obsahová analýza** z dokumentů, které byly poskytnuty k nahlédnutí v DÚM. Jednalo se o dokumenty pouze pro vnitřní potřebu DÚM, a to o osobní list klienta, který je vyplňován u každého klienta při přijetí a závěrečná zpráva etopeda, která ale nebyla vždy součástí osobního listu jednotlivého respondenta. Obsahem tohoto dokumentu byly i hodnotící listy, týkající se průběhu pobytu konkrétního chlapce, které nebyly předmětem zkoumání. Pokud údaje v osobním listě klienta nebyly úplné, bylo čerpáno z údajů uvedených v závěrečné zprávě etopeda.

Dotazník byl zpracovaný do sedmi otázek (tři otevřených a čtyř polootevřených otázek) a obsahově zaměřený na zjištění provinění respondenta (jaký trest mu byl nařizen, vyjmenovat jednotlivé důvody, které vedli k zákonnému opatření, odmítnutí či akceptaci nařizeného trestu) a dále zda-li jedince pobyt v ústavu ovlivnil a jaký trest by dal sám sobě nebo někomu jinému za stejný čin, který provedl on sám.

Dotazník je výzkumná psychodiagnostická metoda založená na subjektivní výpovědi respondenta. Ten v dotazníku zatrhne nebo jiným způsobem označuje výpovědi, které podle jeho názoru nejlépe vystihují zkoumaný znak. Podle formy otázky (uzavřená, otevřená, polootevřená) má respondent možnost odpovědět. Například dotazník s uzavřenými otázkami (s předepsanými možnostmi odpovědi) je vhodný pro zkoumání velkých souborů. Výhodou dotazníku je snadný a rychlý sběr dat, jejich zpracování a způsob jeho hodnocení. Na druhé straně mají dotazníky i řadu nevýhod. Jejich diagnostická hodnota závisí na úrovni schopnosti jedince sám sebe

adekvátně ohodnotit. Respondent se tak může nadhodnocovat, aby vypadal lépe. Vhodným výběrem otázek lze uvedená nebezpečí minimalizovat. (Gavora, 2000, s. 87)

3.6 Místo a doba šetření

Šetření bylo provedeno dne 13.2.2012 a 18.2.2012 v Diagnostické ústavu pro mládež v Praze. Nejprve byl podán dotazník, který byl anonymní. Doba vyplnění byla kolem 30min. Poté byly zbylé údaje čerpány z osobního listu respondenta (tj. druh zákonného opatření, důvody umístění). Diagnostický ústav pro mládež se o trestné činnosti dozvídá od klientů nebo bývá uvedena např. v rozsudku o nařízení ústavní výchovy. Dále pak skutečnosti týkající se trestné činnosti ústav dále nedohledává. Proto výčet uvedených trestných činů, které bylo možno z materiálů zpracovat není zřejmě vyčerpávající.).

3.7 Statistické metody

Získaná a sledovaná data jsou zpracována do níže prezentovaných tabulek a grafů. Statistické zpracování bylo provedeno procentuálním výpočtem. Celkový počet respondentů byl 25 ve věku 15-18 let.

3.8 Tabulizace a interpretace dat

Tabulky a grafy vyhodnocení dotazníku, který je obsahově zaměřený na zjištění provinění respondenta (jaký trest mu byl nařízen, vyjmenovat jednotlivé důvody provinění, odmítnutí či akceptaci trestu) a dále zda-li jedince pobyt v ústavu ovlivnil a jaký trest by dal sám sobě nebo někomu jinému za stejné provinění.

Tabulka č. 1 - Otázka č. 1 – Víš, jaký trest ti vymezil soud?

Počet respondentů celkem	%	Napsali trest	%	Nenapsali trest	%
25	100	25	100	0	0

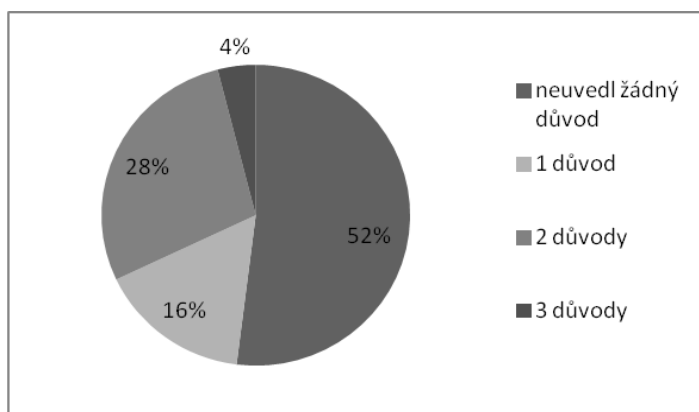
Všichni respondenti věděli, jaký trest jim soud nařídil. Po vyhledání trestu uvedeném v dokumentaci k danému jedinci se výsledky shodovaly. Výčet jednotlivých nařízení je uvedený v tabulce (viz Příloha C).

Tabulka č. 2 - Otázka č. 2 – Víš, za co ti byl trest udělen soudem? ANO/NE a proč?

Počet respondentů celkem	%	ANO	%	NE	%
25	100	25	100	0	0

Všichni dotazovaní zakroužkovali odpověď ANO, avšak jen někteří napsali důvod, pro který jim bylo nařízení soudem uděleno. Výčet důvodů je uveden v tabulce (viz Příloha B).

Graf č. 1 - Počty důvodů, které uvedli sami respondenti k otázce č. 2.

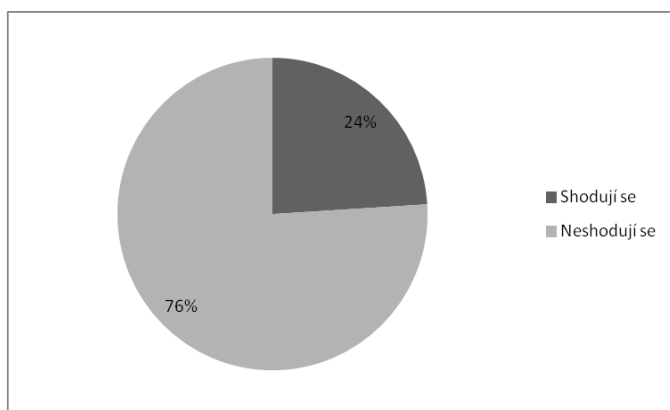
V případě, že jedinci napsali důvody, pro které jim bylo nařízení soudem uděleno, byly shodné s důvody uvedenými v osobní dokumentaci respondenta, popřípadě uvedli pouze některé z nich. Ve většině případů se jedná zejména o krádeže, dále pak ničení majetku, vloupání, agresivní chování, napadení, atd. V dokumentaci

byly uvedeny i důvody umístění v tomto zařízení, které většinou nahlásili rodiče delikventa. Těmi jsou většinou nezvladatelná výchova jedince, záškoláctví, agresivita, útěky, drogy a alkohol.

Tabulka č. 3 – Porovnání mezi výčtem důvodů vedoucích k zákonnému opatření soudu a subjektivně uvedenými důvody respondenta k zákonnému opatření.

Počet respondentů	Shodují se	%	Neshodují se	%
6	ANO	24	0	0
19	0	0	NE	76
Celkem 25		24		76

Graf č. 2 - Porovnání mezi výčtem důvodů vedoucích k zákonnému opatření soudu a subjektivně uvedenými důvody respondenta k zákonnému opatření.

Ve 24 % respondenti uvedli shodné důvody vedoucí k zákonnému opatření. V druhém případě, kdy se v 76 % uvedené důvody neshodují, jsou zahrnutí i ti, jenž neuvedli žádné důvody.

Tabulka č. 4 -

Otázka č. 3 – Myslíš si, že trest, který jsi dostal je spravedlivý? ANO/NE a proč?

Otázka č. 4 – Přijímáš tento trest, který ti soud nařídil, nebo jej odmítáš? ANO/NE a proč?

Počet respondentů	%	ANO	%	NE	%
25	100	20	80	5	20

Odpovědi na tyto dvě otázky vždy jednotliví respondenti zakroužkovali shodně. 80 % respondentů odpovědělo ANO, 20 % uvedlo NE. Na otázku *proč?*, odpovědělo pouze 12 dotazovaných a odpovědi byly shodné pro obě otázky (viz tabulka - Příloha C). Mezi časté kladné odpovědi mohu zařadit „*je to spravedlivé*“, „*abych se poučil*“, „*zasloužil jsem si to*“, atd. V negativních odpovědích jedinci uvedli „*je to nespravedlivé*“, „*nepřijímám*“. Výsledky k předpokladu č. 1 – zhodnoceno v závěru.

Tabulka č. 5 – Porovnání vztahu mezi přijetím a odmítnutím trestu a subjektivně uvedenými důvody k zákonnému opatření respondenta.

	Počet	%	Shodují se	%	Neshodují se	%
Odmítnutí trestu	5	20	1	4	4	16
Přijetí trestu	20	80	5	20	15	60
Celkem	25	100	6	24	19	76

Z celkového počtu respondentů, kteří v dotazníku uvedly a shodovaly se důvody vedoucí k zákonnému opatření a zároveň odmítli trest, byl pouze jeden dotazovaný. Další čtyři respondenti spadají do skupiny odmítnutí trestu a uvedené důvody se neshodují, nebo nebyly uvedeny vůbec. Třetí skupina jsou respondenti v počtu pěti, jenž trest přijali a zároveň shodně vyjmenovali důvody. Poslední největší skupina v počtu patnáct trest přijalo, ale důvody se neshodovaly či nebyly uvedeny. Výsledky k předpokladu č. 2 a 3, které jsou zhodnoceny v závěru.

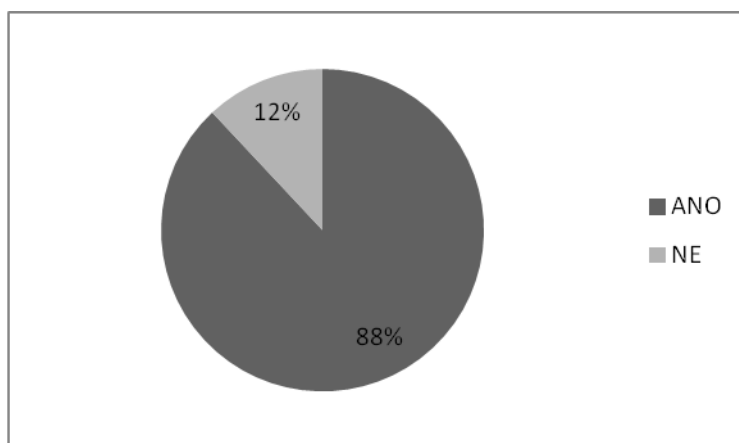
Otázka č. 5 – Jaký trest by sis udělil ty sám za činy, které jsi spáchal? A proč?

U této otevřené otázky respondenti v 15-ti případech neopověděli vůbec, 7 z dotazovaných by si dali ten samý trest, co jim byl nařízen soudem a poslední 3 by si navrhli alternativní tresty.

Zdůvodnění proč by tak činili napsali pouze dva jedinci. Jeden z nich, který by si udělil stejný trest, z důvodu, „*protože je spravedlivý*“. Druhý jedinec by volil

alternativní trest *např. manuální práce, nikoliv pobyt v ústavu*, „*protože tam se to může zhoršit, ale i zlepšit. Každému by se měla dát šance a když ji nedodrží, tak posoudit podle dané situace.*“

Graf č. 3 - Otázka č. 6 – Myslíš si, že pobyt v tomto zařízení tě změnil? ANO/NE a proč?

Ve třech případech respondenti odpověděli záporně, ale důvod uvedl pouze jeden, a to „*v tomto zařízení se nachází lidé, kteří mají problémy v chování nebo experimentovali s drogami. Já osobně jsem nikdy neměl problém s chováním*“.

Zbývající odpověděli kladně s odůvodněním např. „*nehulím a nefetuju*“, „*naučil sem se zachovat jiným způsobem než do posud*“.

Otázka č. 7 - Jaký trest by si udělil lidem , kteří by dělali stejná provinění jako ty? A proč?

K této otázce respondenti vepsali stejné odpovědi jako u otázky č. 5.

ZÁVĚR

V teoretické části práce byl vymezen pojem delikvence mládeže, označeny a popsány faktory ovlivňující výskyt delikvence mládeže, dále byl proveden krátký exkurz do oblasti morálního vývoje jedince. Popsány byly také specifické rysy delikventní mládeže a jednotlivé poruchy chování, kterých se delikventní mládež dopouští. Poté následoval přehled možných opatření a systém výchovných zařízení.

Hlubší proniknutí do tohoto tématu pomocí odborných publikací dopomohlo k poněkud komplexnějšímu pohledu na problematiku delikvence mládeže.

Vzhledem k tématu a cíli práce byla v praktické části zaměřena pozornost na provinění a pocit viny jedinců umístěných v Diagnostickém ústavu pro mládež v Praze 2, ulici Lublaňská. Následné zjištění vztahu mezi pocitem viny a uděleným trestem z hlediska jeho přijetí či odmítnutí.

Ve vztahu k cíli práce byly stanoveny tři předpoklady:

Předpoklad č. 1 – lze považovat za potvrzený, pokud budeme předpokládat, že jedinci odpovídali pravdivě. Ve zkoumaném vzorku 80% respondentů uvádí, že trest, který jim byl soudem nařízen, přijímá. Odpověď jedince může být ovlivněna tím, že výsledky si přečte pracovník ústavu a tím pádem odpoví kladně, aby si nedělal zbytečné problémy. Nebo skutečně trest přijímají, neboť vychází ze svého subjektivního pocitu viny a litují toho, co provedli. Můžeme potom říci, že většina dotazovaných má pocit viny za spáchané provinění, vzhledem k tomu, že trest přijímají. Také lze kladně hodnotit to, pokud jedinec trest přijal, byly některé odpovědi na otázku: Proč přijímáš trest? , odpovědi ve znění například „*protože je to spravedlivé*“. Toto lze považovat také za potvrzení pocitu viny respondenta.

Předpoklad č. 2 - mapuje vztah mezi schopností vyjmenovat důvody vedoucí k zákonnému opatření, akceptací trestu, neboť si uvědomují, co provedli. Tento předpoklad se nepotvrdil, neboť i ti (15), co trest akceptují, nevedli žádný důvod vedoucí k tomuto opatření.

Předpoklad č. 3 – ani tento předpoklad se nepotvrdil, protože jedinci (1), kteří uvedli, že trest nepřijímají, vypsali důvody vedoucí k zákonnému opatření. Tudíž lze říci, že jedinci vědí, co provedli, ale trest nepřijímají a můžeme předpokládat, že nelitují toho, co provedli.

Celé šetření je opřeno o subjektivní výpovědi respondentů, které mohou být ovlivněny spoustou faktorů (tendence k lepší prezentaci jedince, tzv. vytěsnění - obrana ega), proto zvolí kladné odpovědi, nebo neuvedou nic. Může jít také o naučené odpovědi a to takové, které se od jedince očekávají, tedy kladné. Pokud jedinec na otázky odpověděl i volně v otevřených a polootevřených otázkách, je patrné, že dotazovaný o svém činu přemýšlí. Vytváří si tzv. kognitivní vztahy a je schopen se ke svému činu a trestu vyjádřit. Ovšem nadpoloviční většina respondentů v tomto šetření odpovídala pouze dichotomicky. Důvodem mohou být také problémy s vyjádřením (písemným projevem), který je vázán na úroveň a rozvoj jejich kognice. Díky nízkému jazykovému kódu a fluenci, nebyli schopni nic napsat.

Vzhledem k tomu, by bylo do budoucna vhodnější při získávání empirických dat použít metodu řízeného rozhovoru a zvolit například typ „larvových otázek“. Principem kladení takových otázek je, že se tazatel ptá na určitou věc a skrytě je mu řečená věc jiná, kterou tazatel potřebuje. Tímto způsobem by respondenti možná odpovídali spontánněji.

Při možnosti nahlédnutí do osobních listů dotazovaných, bylo patrné, že většina z nich pochází z neúplné nebo disfunkční rodiny (konflikty v rodině, rozvod rodičů, závadová výchova, špatné vzory). Tyto problémy v rodině jsou dále prohlubovány problémy ve škole a ty dynamizují jejich negativní projevy chování. Mladistvý tak utíkají z domova, užívají drogy, konzumují alkohol, stávají se členy nevhodných part, které páchají trestnou činností. Tyto sociálně patologické jevy jsou pak důvody k soudnímu řízení a následnému nařízení zákonného opatření. Pokud se jedinec dostane do výchovných zařízení, má možnost, vzhledem k profesionalitě pracovníků, přeběhnout na ten druhý „lepší“ břeh. Pokud se však vrátí z ústavu do podmínek, ze kterých odešel, tak to začíná být začarovaný kruh.

V závěru je pro ilustraci uveden příběh chlapce, který je.....

Chlapec byl v raném dětství zneužíván vlastním otcem. Ten byl následně odsouzený do vězení. Už dost narušený chlapec měl velké problémy ve škole a byl nezvladatelný ve výchově. Chytil se nevhodné party, chodil za školu, začal brát drogy a pít alkohol v neúnosné míře. Následovala hospitalizace v Bohnicích – léčba závislosti na alkoholu. Následovaly další ústavy, docházelo u něj k sebepoškození. Poslední tečkou muselo být (domnívá se matka), kdy se chlapec vrátil domů a tam našel oběšeného nevlastního otce..... Jaký tento chlapec má podíl viny na páchání trestné činnosti?

SEZNAM LITERATURY A INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

Odborná literatura:

DRAPELA, V. J. Přehled teorií osobnosti. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-766-3.

ERIKSON, E. H. *Dětství a společnost*. 1.vyd. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-380-8.

FISCHER, S., ŠKODA, J. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-830-3.

JEDLIČKA, R., KLÍMA, P., KOŤA, J., NĚMEC, J., PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1. vyd. Praha: Tiskárny MV, p.o., 2004. ISBN 80-7312-038-0.

KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1995. ISBN 80-7187-022-6.

KRAUS, J. a kol. *Nový akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1415-2.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-496-6.

ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, P. *Kriminalita mládeže*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2001. ISBN 80-7251-070-3.

Internetové publikace:

BLATNÍKOVÁ, Š., NETÍK, K. *Predikce vývoje pachatele* [online] Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008 [cit. 2011-11-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/350.pdf>> . ISBN 978-80-7338-075-5.

Internetové stránky:

<<http://www.specou.cz/files/eto-prez.pdf>> [cit. 2011-11-22]

<<http://www.gvp.cz/~fajfr/doc/psy10.doc>> [cit. 2011-11-22]

<<http://www.mvcr.cz/aktualit/sdeleni/2001/delikven.htm>> [cit.2011-12-12]

<<http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2003/03-04/cirtkova.html>> [cit. 2011-12-12]

<<http://www.speczs.cz/index.php?odkaz=informace&cil=covime> > [cit. 2011-03-01]

Právní přepisy:

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 383/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

TABULKA č. 1 – Otázka č. 1– Víš, jaký trest ti vymezil soud?

TABULKA č. 2 – Otázka č. 2– Víš, za co ti byl trest udělen soudem? ANO/NE a proč?

TABULKA č. 3 – Porovnání mezi výčtem důvodů vedoucích k zákonnému opatření soudu a subjektivně uvedenými důvody respondenta k zákonnému opatření.

TABULKA č. 4 – Otázka č. 3 – Myslíš si, že trest, který jsi dostal je spravedlivý? ANO/NE a proč?

Otázka č. 4 – Přijímáš tento trest, který ti soud nařídil, nebo jej odmítáš? ANO/NE a proč?

TABULKA č. 5 – Porovnání vztahu mezi přijetím a odmítnutím trestu a subjektivně uvedenými důvody k zákonnému opatření respondenta.

Seznam grafů

GRAF č. 1 – Počty důvodů, které uvedli sami respondenti k otázce č. 2

GRAF č. 2 - Porovnání mezi výčtem důvodů vedoucích k zákonnému opatření soudu a subjektivně uvedenými důvody respondenta k zákonnému opatření.

GRAF č. 3 – Otázka č. 6 – Myslíš si, že pobyt v tomto zařízení tě změnil? ANO/NE a proč?

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A – DOTAZNÍK.....	I
PŘÍLOHA B – TABULKA Č. 1.....	III
PŘÍLOHA C – TABULKA Č. 2.....	V

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník

DOTAZNÍK

Věk.....

Jak dlouho jsi v diagnostickém ústavu

Dotazník, který je ti předložen zjišťuje tvé názory na tvůj pobyt v diagnostickém ústavu. Dotazník je anonymní a bude využit při zpracování bakalářské práce . Věřím, že dotazník vyplníš pravdivě, čímž můžeš napomoci případným pozitivním změnám.

1. Víš, jaký trest ti vymezil soud?
 - a) ANO a proč?
 - b) NE a proč?

2. Víš, za co ti byl trest udělen soudem?
 - a) ANO a proč?
 - b) NE a proč?

3. Myslíš si, že trest, který jsi dostal je pro tebe spravedlivý?
 - a) ANO a proč?
 - b) NE a proč?

Příloha B - Tabulka č.1 – kvantitativní výčet důvodů k zákonnému soudnímu opatření, přijetí/odmítnutí trestu

Kód respondenta a věk	Soudem projednávané důvody k zákonnému opatření	Počet důvodů a ÚV/OV	Respondentem přiznaná provinění	Počet přiznaných důvodů respondentem	Přijetí/Odmítnutí trestu ANO/NE
L 1 (17)	Krádež, ublížení na zdraví, loupežné přepadení	2 (ÚV)	přepadení, krádež	2	NE
L 2 (17)	Krádeže, napadení matky	3 (ÚV)	nic neuvedl	0	ANO
L 3 (16)	Krádež, drogy	2 (ÚV)	marihuana, alkohol	2	ANO
L 4 (17)	Vloupání, krádež, násilná přepadení	3 (ÚV)	krádež, přepadení, drží vůči matce	3	ANO
L 5 (18)	Napadení, sebepoškozování	2 (ÚV)	nic neuvedl	0	NE
L 6 (16)	Trestná činnost, vykrádání obchodů	2 (ÚV)	útěky, drogy	2	ANO
L 7 (17)	Agresivní chování, napadení matky, domácí krádeže	3 (ÚV)	nic neuvedl	0	NE
L 8 (18)	Napadení, krádeže	2 (ÚV)	nic neuvedl	0	ANO
L 9 (17)	Ničení majetku, krádeže, drogy	3 (ÚV)	nic neuvedl	0	NE
L 10 (16)	Vulgární a agresivní chování, napadení, drogy	3 (ÚV)	nic neuvádí	0	ANO
L 11 (18)	Krádeže, drogy	2 (ÚV)	nic neuvádí	0	ANO
L 12 (15)	Krádeže, loupežné přepadení se zbraní, drogy, útěky	4 (ÚV)	nic neuvedl	0	ANO
L 13 (18)	Záškoláctví, útěky, drogy, domácí krádeže	4 (ÚV)	nic neuvedl	0	ANO

L 14 (18)	Drogy, domácí krádeže, agresivita, útěky	4 (ÚV)	zneužívání pervitinu	1	ANO
L 15 (17)	Výchovné problémy, toulání, útěky, drogy, krádeže	5 (ÚV)	útěky (neporozumění si s matčíným přítelem)	1	ANO
L 16 (17)	Krádeže, drogy	3 (ÚV)	distribuce marihuany	1	ANO
L 17 (16)	Šikana, záškoláctví, agresivita, drogy, alkohol	5 (ÚV)	nic neuvedl	0	ANO
L 18 (17)	Krádeže	1 (ÚV)	Krádeže	1	ANO
L 19 (17)	Vloupání, útěky, ničení majetku, drogy	4 (ÚV)	útěky, vloupání	2	ANO
L 20 (18)	Záškoláctví, toulání, trestná činnost, závadová parta, drogy	5 (ÚV)	drogy, útěky	2	NE
L 21 (17)	Krádeže, drogy	2 (ÚV)	nic neuvedl	0	ANO
L 22 (16)	Nerespektování autority, agresivita, drogy, záškoláctví, útěky	5 (ÚV)	záškoláctví, problémy doma	2	ANO
L 23 (17)	Domácí krádeže, vloupání, toulání, drogy	4 (ÚV)	drogy, alkohol	2	ANO
L 24 (17)	Záškoláctví, napadení členů rodiny, agresivita, drogy, alkohol	5 (ÚV)	nic neuvedl	0	ANO
L 25 (17)	Útěky, napadení spolužáků	2 (ÚV)	nic neuvedl	0	ANO

Legenda:

ÚV/OV – ústavní výchova/ochranná výchova

Příloha C - Tabulka č.2 – Výčet udělených trestů, zdůvodnění přijetí či odmítnutí uděleného trestu

Kód respondenta	Opatření soudu (trest)	Proč respondent přijímá/odmítá trest	Přijetí/Odmítnutí trestu ANO/NE
L 1	Dohled PMS		NE
L 2	Dohled PMS	„abych se poučil“	ANO
L 3	Dohled PMS		ANO
L 4	60 hod. obecně prospěšných prací, podmíněný trest 18 měsíců	„aspoň se nemůžu dopustit dalších průšvihů“	ANO
L 5	Dohled PMS	„nepřijímám, nespravedlivé“	NE
L 6	Obecně prospěšné práce		ANO
L 7	Dohled PMS		NE
L 8	Dohled PMS		ANO
L 9	Dohled PMS	„je to nespravedlivé“	NE
L 10	Dohled PMS	„protože jsem hloupý“	ANO
L 11	Dohled PMS		ANO
L 12	Dohled PMS		ANO
L 13	Dohled PMS		ANO
L 14	Dohled PMS	„pokládám to za spravedlivé“	ANO
L 15	Dohled PMS	„zasloužil jsem si to“	ANO
L 16	Dohled PMS	„abych se poučil a neudělal už žádnou hloupost“	ANO
L 17	Pokuta v rámci přestupkového řízení	„proč ne“	ANO
L 18	Dohled PMS	„proč ne“	ANO
L 19	Od trestního opatření podmíněně na dobu 8 měsíců upuštěno	„zasloužil jsem si to“	ANO
L 20	30 hod. obecně prospěšných prací	„protože je to nespravedlivé“	NE
L 21	Dohled PMS		ANO
L 22	Dohled PMS		ANO
L 23	30 hod. obecně prospěšných prací		ANO

L 24	Dohled PMS		ANO
L 25	Dohled PMS		ANO

Legenda:

Dohled PMS – dohled probačně-mediační služby – dohled probačního úředníka

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Petra Gulašiová

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Vina a trest u dětí ve výchovných ústavech

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh:¹ 50

Celkový počet stran příloh:² 5

Počet titulů české literatury a pramenů: 15

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 6

Vedoucí práce: PhDr. Jan Mattioli, Ph.D